EUGENIO COSERIU

PRINCIPII DE SINTAXĂ FUNCȚIONALĂ*

1. Definiția sintaxei funcționale este foarte simplă, dar numeroasele implicații ale acestei definiții sunt, dimpotrivă, destul de complexe. Să dăm mai întâi definiția: sintaxa ori gramatica funcțională – vom vedea că nu este cazul să distingem între „sintaxă" și „gramatică" – reprezintă *paradigmatica semnificatului gramatical*. Ea stabilește structura semantic-gramaticală a unei anumite limbi sau – din moment ce în limbă orice structură ce implică cele două planuri semiotice, expresia și conținutul, este motivată semantic –, mai simplu spus: structura gramaticală a unei limbi. Prin aceasta ea se opune gramaticii universale sau onomasiologice, care nu privește de fapt semnificatul, ci d e s i g n a ț i a, și, prin urmare, nu s t r u c t u r i l e g r a m a t i c a l e ale unei limbi date, ci p o s i b i l i t ă ț i l e g r a m a t i c a l e ale limbajului în general.

„A numi" și „a zice". Obiectul și orientarea sintaxei funcționale

2. 1. Prima implicație a definiției noastre este deci aceea că trebuie să distingem trei tipuri diferite de conținut lingvistic (= „tot ceea ce este comunicat și înțeles prin mijlocirea unui fapt de discurs sau act de vorbire"): d e s i g n a ț i a, s e m n i f i c a t u l și s e n s u l. *Designația* este raportul dintre semnele sau construcțiile lingvistice și realitatea extralingvistică „designată" în fiecare caz sau însăși această realitate ca designată de semne și construcții semnice; prin urmare, este ceea ce numim adesea „referință". *Semnificatul* este conținutul dat de limba utilizată în discurs, de ea și numai de ea, adică este organizarea posibilităților de designare specifice unei anumite limbi. În sfârșit, *sensul* este conținutul particular al unui discurs sau fragment discursiv, ca dat numai pentru acest discurs prin participarea designației, a semnificatului de limbă și a determinărilor extralingvistice ale discursului în

* *Principes de syntaxe fonctionnelle*, în „Travaux de linguistique et de philologie", XXVII, 1989, Strasbourg–Nancy, p. 5–46.

DACOROMANIA serie nouă, I, 1994-1995, Cluj-Napoca, p. 29-68

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

cauză (de exemplu: cunoașterea „lucrurilor" designate, cunoașterea „situației" de vorbire, cunoașterea persoanelor participante la discurs).

2. 2. În sintaxa ori gramatica funcțională avem de-a face, evident, cu structurarea unui singur tip de conținut, și anume cu semnificatul; mai exact, nu cu semnificatul în întregimea lui, ci numai cu semnificatul „gramatical": semnificatul ce se raportează la „a zice". În această privință trebuie tocmai să readoptăm distincția antică dintre două funcții primare ale limbajului: funcția de „a numi" *(ὀνομάζειν)* și funcția de „a zice" *(λέγειν)*, distincție de altfel prezentă și astăzi în diferențierea curentă a „lexicului" de „gramatică".

Semnificatul gramatical constituie într-adevăr organizarea semantică proprie „zicerii" într-o limbă dată, în timp ce semnificatul lexical privește exclusiv faptul „numirii". Spunem „exclusiv" deoarece semnificatul său gramatical „înglobează", ca să spunem așa, faptul „numirii", pe când semnificatul lexical se limitează la funcția denominativă pură. Astfel, o frază numește și ea, prin semnificatul său gramatical, o „stare de lucruri" determinată, dar o face z i c â n d ceva despre „lucrurile" deja numite de către lexic: zicând adică tocmai că ele alcătuiesc (virtual) cutare sau cutare „stare de lucruri". Sarcina oricărei sintaxe funcționale este aceea de a stabili în fiecare caz ce anume *zice* limba considerată, în și prin ea însăși, prin intermediul opozițiilor ei gramaticale, și de a stabili pentru fiecare limbă sistemul paradigmatic al acestor opoziții; cu alte cuvinte, de a stabili pentru fiecare limbă „Weltanschauung"-ul gramatical ce îi este propriu: sistemul specific în care ea structurează lumea evenimentelor și a relațiilor care fac obiectul „zicerii".

2. 3. În realitate, în acest sens gramatica a fost dintotdeauna funcțională, pentru că cel puțin a aspirat să stabilească distincțiile și categoriile specifice fiecărei limbi. Însă multă vreme diversitatea gramaticală a limbilor, deși bine cunoscută în practică, nu a făcut obiectul unei reflecții teoretice susținute și coerente; și mai ales nu și-a găsit reflectarea într-o metodă riguroasă de descripție gramaticală, deoarece aceasta din urmă a confundat aproape totdeauna designația cu semnificatul (adesea chiar designația, semnificatul și sensul), și, prin aceasta, gramatica „generală" cu cea funcțională, gramatica onomasiologică cu cea semantică. Primul care a subliniat explicit caracterul sistematic al diversității gramaticale a limbilor, și prin aceasta specificitatea structurii gramaticale a fiecărei limbi - cel puțin prin aplicare la tehnica descriptivă, întemeiată totuși pe principii mai mult sau mai puțin intuitive - a fost fără îndoială spaniolul Lorenzo Hervás, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Hervás a propus de asemenea un procedeu pentru a „arăta" diversitatea organizării semnificatului gramatical în limbi diferite. E vorba de procedeul traducerii literale, care pune în evidență ceea ce el numește „el artificio

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

gramatical", adică tocmai structura gramaticală proprie fiecărei limbi. Astfel, el „traduce" în italiană ceea ce în limba quechua corespunde latinescului „Pater noster, qui es in coelis" (*vaya-icu hanac-pachacuna-pi cac*) prin „Padre nostro alti-luoghi-in stante"; tot așa, „sicut in coelo et in terra" prin „siccome alto-luogo-in così-ancora questo-suolo-in-ancora" (*Saggio pratico delle lingue,* Cesena, 1787, p. 88). Un exemplu și mai simptomatic corespunde limbii vilela: „giorno-giorno pane-del nostro adesso-giorno noi dà-lo" (*ibidem,* p. 103). Câteva decenii mai târziu, Wilhelm von Humboldt reia și întemeiază explicit și în manieră critică aceeași idee și același procedeu pentru a evidenția structurarea semnficatului gramatical. În *Über das Entstehen der grammatischen Formen und ihren Einfluss auf die Ideenentwicklung,* Berlin, 1822 - dată fundamentală în istoria lingvisticii: pentru prima dată diversitatea conținutului gramatical al limbilor este explicit semnalată, subliniată și justificată -, el avertizează în câteva rânduri asupra pericolului pe care îl implică, în interpretarea structurii gramaticale a unei limbi, faptul de a porni de la echivalarea prin traducere într-o altă limbă, deoarece, spune el, „în măsura în care privesc formele [= structurile] gramaticale, aceste traduceri sunt aproape întotdeauna eronate și ne înfățișează o viziune gramaticală total diferită de aceea a subiectului vorbitor [al limbii în cauză]". Iată câteva din exemplele sale: în limba „caraibică", *aveiridaco* corespunde germ. „du wärest", dar literal el semnifică „am Tage deines Seins"; în limba lule, *a-le-ti-pan* echivalează cu germ. „aus Erde gemacht", dar ceea ce spune efectiv respectiva limbă este „Erde-aus-sie-machen"; în aceeași limbă, *caic tucuec* echivalează germ. „ich pflege zu essen", dar literal spune „ich esse, ich pflege". Pe linia lui Humboldt, H. Steinthal distinge riguros conținutul gândit (și comunicat) de conținutul gramatical al unei limbi, adică, în termenii noștri, designația de semnificatul gramatical: „[das], was von der Menschen vermittelst ihrer Sprache" de „[das], was von der Sprache selbst ausgesagt wird, was in ihr an und für sich selbst liegt", „forma" ei gramaticală „internă" (*Die Klassifikation der Sprachen,* Berlin, 1850, p. 61-62). Astfel, arată el într-un alt volum, siamezul *rūa khōn nāi* transmite conținutul gândului „Kahn des Herrn", dar ceea ce exprimă aici limba însăși, „forma internă" a acestei expresii, este „Kahn Besitz Herr"; în „egipteană", *pe xem en ŭanš* corespunde în privința conținutului comunicat germ. „der kleine Wolf", dar literal reprezintă „der kleine, welcher Wolf" (*Charakteristik der hauptsächlichsten Typen des Sprachbaues,* Berlin, 1860, p. 152, 238). Același procedeu este reluat mai târziu de F. N. Finck, mai ales în binecunoscutul său volum *Die Haupttypen des Sprachbaues,* Leipzig, 1910, unde face, de pildă pentru chineză, traduceri ca acestea: „Mensch, Mensch sämtlich dies-ist solches Sagen", „Haus, Haus sämtlich dies-ist solche Sache", corespunzând cu ceea ce în germană se zice

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

„alle Menschen sagen so", „das ist überall so" (p. 13). Să precizăm că nu interesează nici exactitatea exemplelor citate de Humboldt, Steinthal și Finck, nici exactitatea interpretării pe care ei o dau fiecărui caz în parte: important din punct de vedere teoretic este principiul subiacent acestei interpretări și metoda de descripție gramaticală pe care principiul o implică.

2. 4. 1. Este relativ ușor să aplicăm acest principiu la limbi „exotice", adică structural foarte diferite de ale noastre. Astfel, dacă luăm o frază japoneză foarte simplă: *kodomo-wa kuru* - echivalând ca designație, după caz, cu rom. „copilul vine (va veni)" sau rom. „copiii vin (vor veni)" -, nu găsim nici un element care, în ceea ce privește semnificatul din limbă, să fie identic cu cel din română. Din punct de vedere lexical, verbul *kuru* designează fără îndoială aproape același lucru ca și rom. *a veni*, dar nu semnifică propriu-zis „a veni": după părerea noastră, el este intranzitivul de la *kureru*, care semnifică „a da"; în consecință, el semnifică ceva asemănător cu „a se da, a fi dat" (cf. în germană: *sich begeben, sich ergeben*). Dar să lăsăm la o parte semnificatul lexical și să ne ocupăm mai degrabă de cel gramatical. Mai întâi, *kuru* - ca, de altfel, toate verbele japoneze - este totdeauna impersonal; prin urmare, chiar dacă acceptăm traducerea semnificatului său lexical prin „a veni", el nu semnifică nici „vine", nici „vin", ci mai degrabă „există o 'venire'", „există faptul de a veni". La rândul său, *kodomo* nu semnifică nici „copil, un copil, copilul" și nici „copii, niște copii, copiii", ci este pur și simplu numele speciei sau clasei „copil", putând fi aplicat oricărui număr de membri ai acestei clase, fără distincția singular/plural ori definit/nedefinit (actualizat/neactualizat). Iar particula *wa* nu indică aceeași funcție sintagmatică pe care o reprezintă „subiectul" în limbile noastre, ci doar tema discursului - în exemplul nostru, tema acestui mic discurs constituit dintr-o singură propoziție -, astfel că particula semnifică aproximativ „vorbind despre [x]", „în ceea ce-l privește [pe x]". Într-adevăr, am avea exact același *wa* pentru orice altă funcție sintagmatică ce ar constitui tema, de exemplu pentru un locativ precum „la Freiburg". Adaptat fonologiei japoneze, numele *Freiburg* ar trebui să sune aproximativ *Hiriburu*, locativul corespondent va fi *Hiriburu-de*, și la acesta am putea adăuga particula *wa (Hiriburu-de-wa)* pentru a semnala că vom vorbi tocmai despre *„la* Freiburg" (și nu despre „Freiburg"). Așadar, ceea ce semnifică fraza *kodomo-wa kuru* din perspectiva structurii gramaticale proprii japonezei este cu aproximație: „în ceea ce privește un anumit număr de membri ai clasei 'copil', există o 'venire'". Aceasta la nivelul sistemului limbii. În ceea ce privește norma japonezei contemporane vorbite, ar trebui să adăugăm că acest *kuru*, care în sistem este „prezentul" și în același timp forma generică a verbului („infinitivul"), se folosește mai degrabă pentru a designa evenimente viitoare și că, pentru a designa fapte prezente, avem în japoneză o altă formă, asemănătoare

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

cu „progressive form" din engleză sau cu *estar* + gerunziu din spaniolă (*estar haciendo*), formă totuși destul de diferită atât la nivelul valorii sale din sistem, cât și la nivelul utilizărilor sale.

2. 4. 2. Exemplele „exotice" de acest fel, în care constatăm o diversitate radicală în organizarea conținutului gramatical, sunt destul de evidente pentru a fi acceptate chiar și de gramaticienii „universaliști", care se străduiesc însă, tocmai de aceea, să le minimalizeze. În schimb, atunci când e vorba de propriile noastre limbi, suntem atât de dominați de tipurile de utilizare în vorbire care ne sunt familiare și de designație, adică de „conținutul de gândire", încât suntem adesea tentați să introducem în gramaticile noastre ceea ce în realitate nu se află acolo. Să reluăm în această privință un exemplu pe care l-am discutat deja în alte contexte. În expresia *tai pâinea cu cuțitul,* construcția *cu cuțitul* ar fi – ni se spune – un „complement instrumental" sau chiar un „instrumental"; și aceasta nu numai într-o gramatică „logică" sau „universală", ci chiar în sintaxa română (franceză, engleză, germană etc.). Or, instrumentalitatea este fără îndoială autentică în calitate de gândire comunicată și înțeleasă. Dar este oare vorba în acest caz de un semnificat gramatical al românei, de o funcție gramaticală aparținând sistemului limbii române? Într-o gramatică cu adevărat funcțională și semantică, răspunsul la această întrebare nu poate fi decât *negativ*. Într-adevăr, construcția *cu x* este în română exact aceeași, de exemplu, în *a se plimba cu Maria,* unde, firește, „Maria" nu este „instrumentul" plimbării, în *această prăjitură e făcută cu zahăr și cu făină,* unde *zahăr* și *făină* designează mai degrabă materia, în *o fac cu plăcere,* unde *plăcere* designează un sentiment sau o atitudine concomitentă cu acțiunea etc. Dacă examinăm toate tipurile de utilizare a acestei construcții în română și ne străduim să găsim ceea ce au în comun aceste utilizări și ceea ce le opune celor *fără x,* constatăm că semnificatul ei este „concomitența" sau „coprezența lui *x*". Limba română ca sistem gramatical nu spune decât „*x* participă la eveniment(ul designat de verb)", „*x* îi este coprezent", fără a specifica însă tipul de coprezență proprie cutărei sau cutărei utilizări. Desigur, în vorbire tipul de coprezență este aproape întotdeauna clar determinat drept coprezență a unui instrument, a unei materii, a unui agent, a unei atitudini sau circumstanțe simultane etc.; aceasta însă nu datorită construcției *cu x* ca atare, ci cu ajutorul cunoașterii lucrurilor, al situației și al contextului. Prin urmare, în gramatica funcțională, adică din punctul de vedere al structurării semnificatului gramatical în română, nu există în acest caz decât un singur semnificat gramatical, o singură „unitate" ori „invariantă" funcțională a limbii, deși una realizată printr-o serie de tipuri de utilizare sau „accepții" (variante designaționale):

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

Construcție	*Semnificat* (Invariantă funcțională în limbă)	*Tipuri de utilizare* („Accepții" sau variante designaționale)
cu x	*Coprezență*	— *instrument* — *materie* — *agent* — *atitudine* — ..... — .....

Fără îndoială, tipurile de utilizare sunt și ele fapte de „limbă" în măsura în care sunt determinate de contexte în mod clar diferite și identificabile ca atare. Ele trebuie, de asemenea, să-și găsească locul în descrierea gramaticală completă a oricărei limbi; dar important în gramatica funcțională este tocmai statutul lor de variante, și nu de unități funcționale ale limbii: ca în fonologie, și în gramatică ceea ce distinge limbile este, întâi de toate, repartizarea diferită a unităților și a variantelor, faptul că ceea ce funcționează într-o limbă ca variantă poate să constituie în alta o unitate funcțională și viceversa. Astfel, în exemplul nostru, important este să nu considerăm accepția de „instrumental" a construcției *cu x* ca fiind o unitate funcțională a românei, și deci să nu o atribuim sistemului gramatical al limbii: această construcție p o a t e designa un *instrument,* dar nu este un *instrumental.* Am putea concede că, cel puțin în cazul lui *cu cuțitul,* ar fi totuși vorba de un „instrumental" (sau de un „complement instrumental"). Dar nici aceasta nu e adevărat: chiar și aici e vorba de o variantă contextuală, fără îndoială una foarte frecventă, și nu de o constantă. Într-adevăr, dacă înțelegem că în *tai pâinea cu cuțitul* avem de-a face cu folosirea unui instrument, o facem pentru că știm despre cuțit că este un instrument de tăiat și pentru că știm ce înseamnă „a tăia" și „a tăia pâinea", și nu grație înseși construcției *cu cuțitul,* dat fiind că aceasta poate designa și altceva decât instrumentalitatea; cf., de exemplu, fr. *Avec le couteau, j'y ai mis aussi une fourchette* sau construcția *omul cu cuțitul* (în franceză *l'homme avec le couteau* alternând cu *l'homme au couteau*).

Un caz similar, în care, totuși, e relativ mai ușor să delimităm tipurile de utilizare și chiar să precizăm ordinea alegerii lor în interpretare, este acela al construcției spaniole *se* + verb la persoana a treia. Acestei construcții i s-au atribuit tot felul de funcții de limbă diferite: că ar servi la exprimarea reflexivului, a reciprocității, a incoativului, a „spontanietății", a pasivului, a impersonalului. Or, din punct de vedere funcțional, adică din chiar punctul de vedere al limbii, acestea nu sunt decât tipuri de utilizare sau „accepții" (variante designaționale). Într-adevăr, am putea demonstra că valoarea de limbă a acestei

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

construcții, semnificatul său gramatical, comun tuturor utilizărilor, nu este altul decât „inversiunea tranzitivității", adică, în fond, exact aceeași „reflexivitate" pe care o observăm ca utilizare primară pentru persoanele întâi și a doua, în special la singular (*me, te*). Utilizarea mult mai diversificată a persoanei a treia se explică prin posibilitățile [designaționale] mult mai diferențiate ale acestei persoane față de celelalte două. Și în acest caz, interpretăm construcția în primul rând ca exprimând „reflexivul" propriu-zis, unde inversiunea de tranzitivitate decurge din faptul că acțiunea se întoarce asupra agentului ei, acesta fiind astfel în același timp agent și obiect al acțiunii (de exemplu: *Juan se lava*). Dar pentru aceasta trebuie ca subiectul verbului să fie un subiect agent, ceea ce și sunt, întotdeauna, persoana întâi și a doua, pe când pesoana a treia este subiect agent numai când se referă la o entitate animată sau personificată. Atfel, un verb la persoana a treia poate fi folosit și impersonal, adică fără a fi relaționat la un subiect. Celor de mai sus trebuie să le adăugăm că un subiect la plural permite ca unul dintre agenți să fie la rândul lui obiect pentru un alt agent (lucru valabil, desigur, și pentru persoana întâi și a doua). Astfel, dacă există mai mulți agenți și e vorba de o acțiune pe care nu o exercităm în mod normal asupra noastră înșine, vom interpreta reflexivul, independent de persoana verbului, ca fiind un „reciproc", reflexivitatea rezultând din faptul că aceeași acțiune se întoarce asupra agentului ei ca acțiune efectuată de un alt agent (*Juan y María se quieren,* ca și *nos queremos, os queréis)*. Dacă verbul în sine este intranzitiv, interpretăm reflexivul ca pe un „incoativ", adică tocmai ca exprimând acțiunea (reflectată!) de a intra într-o stare; asta de asemenea independent de personaă (*los niños se duermen; me marcho*). Dacă, dimpotrivă, verbul (la persoana a treia) este tranzitiv, dar subiectul său nu este sau nu poate fi agent, vom avea „spontanul" sau „pasivul": tranzitivitatea este „invertită", acțiunea se întoarce asupra subiectului, în sensul că acesta este obiectul unui proces fără agent sau al unei acțiuni efectuate de un agent care în mod normal nu se indică (de exemplu: *la cuerda se rompe, se abre la puerta)*. Dacă, în sfârșit, verbul tranzitiv sau intranzitiv la persoana a treia nu are nici subiect exprimat, nici unul dat de context (la persoanele întâi și a doua subiectul e întotdeauna dat, chiar dacă nu e exprimat), avem de-a face cu „impersonalul": acțiunea sau procesul „revin" la propria sursă (astfel: *se abre a las cinco, se duerme bien aquí*).

2. 5. Vom înțelege mai bine acum în ce sens spunem că gramatica funcțională sau semantică se opune gramaticii universale sau onomasiologice. Gramatica funcțională își propune să stabilească semnificatele gramaticale pe care le distinge limba dată și raporturile structurale (opozitive) dintre aceste semnificate în respectiva limbă, punând pe un plan secund tipurile de utilizare a acestor semnificate (unități semantic-gramaticale) în procesul designării. În acest scop, gramatica funcțională pleacă de la postulatul că, în principiu - adică

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

în ciuda eventualelor sinonimii gramaticale și a sincretismelor oricând posibile –, într-o limbă există pentru orice expresie dată un semnificat unitar și determinat; postulatul implică, la rândul său, primordialitatea semnificatului în raport cu expresia, adică faptul că limbile sunt în mod esențial structurări semantice ale lumii extralingvistice și că, în consecință, diferențele de expresie nu sunt decât mijlocul de manifestare a distincțiilor semantice, a identităților și a diferențelor din planul conținutului. Gramatica onomasiologică (în special gramatica transformațională, explicit mai ales în forma sa numită „semantică generativă", dar implicit în toate formele sale) consideră, dimpotrivă, că identitățile și diferențele designaționale sunt primare, ignorând identitățile și diferențele semnificatelor. Prin urmare, ea nu este propriu-zis o gramatică a l i m b i l o r, gramatică a n a l i t i c ă, ci mai degrabă o gramatică a v o r b i r i i în g e n e r a l, gramatică s i n t e t i c ă: nu ia în considerare structurarea conținutului gramatical propriu fiecărei limbi, ci în primul rând utilizarea structurilor materiale (și, implicit, a semnificatelor care le corespund) în vorbire, adică în actele de designare. Astfel, în exemplul pe care l-am analizat, ea ar considera drept gramatical diferite diversele utilizări ale construcției *cu x* (*cu cuțitul, cu Maria, cu zahăr, cu plăcere* etc.) și, dimpotrivă, ca gramatical identice expresii precum *[tai pâinea] cu cuțitul, cu ajutorul unui cuțit, folosind un cuțit, servindu-mă de un cuțit, și pentru aceasta utilizez [mă servesc de] un cuțit* etc. și, desigur, în același exemplu, rus. *nožom*, lat. *cultrō*, deoarece toate aceste expresii designează – în enunțul dat! – instrumentul. Tot așa, ar considera ca gramatical diferite diversele utilizări ale lat. *petens, petiturus, ad petendum* etc. și, dimpotrivă, ca gramatical identice expresiile *[Legati venerunt] pacem petentes, pacem petituri, ut pacem peterent, qui pacem peterent, ad pacem petendam, pacis petendae causa, pacem petitum* etc., care – în acest enunț – designează, toate, finalitatea. Dimpotrivă, pentru gramatica funcțională fiecare formă corespunde în principiu (adică exceptând cazurile de sincretism și omofonie) câte unei singure funcții de limbă, iar forme diferite corespund în principiu (exceptând situațiile de sinonimie gramaticală) unor funcții diferite. Or, dacă este fără îndoială interesant ca, studiind utilizarea limbii în discurs, să stabilim că rom. *cu x, cu ajutorul lui x, folosind x, servindu-ne de x* etc. pot designa instrumentul, ori că în latină participiul prezent, participiul viitor, construcțiile gerunziale, *ut* + subjonctivul prezent sau imperfect etc. pot designa finalitatea (cum de altfel a și făcut-o satisfăcător gramatica tradițională), aceasta nu înseamnă că am stabilit structurile gramaticale proprii românei sau latinei, semnificatele gramaticale ale acestor limbi. Și este pur și simplu o greșeală dacă, bazându-ne pe asemenea identități, atribuim românei „instrumentalul", iar latinei „finalitatea" ca funcții de limbă. Echivalențele designaționale în cutare sau cutare enunț concret nu revelează structurile specifice ale unei limbi; din contră,

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

le ascund, ascunzând prin aceasta și diferențele dintre limbi în acele privințe. În cazul semnificatului (gramatical sau lexical) putem vorbi, dacă ținem neapărat, de o identitate designațională, fiindcă semnificatul nu e altceva decât delimitarea într-o limbă a unei posibilități de designare infinite; dar atunci e vorba de o identitate în t o a t e utilizările posibile, nu doar într-o utilizare particulară. Astfel, în cazul lui *cu x* avem identitatea generică „concomitență", și nu identitățile particulare „instrument", „materie", „agent", „atitudine" etc., care nu sunt decât determinări ulterioare („variante") ale concomitenței pur și simplu.

2. 6. Trebuie de asemenea să remarcăm că structurarea idiomatică a semnificatului gramatical este vizibilă la toate nivelurile gramaticale ale limbilor, chiar dacă se poate admite că diferențele între limbi sunt, probabil, mai mici la nivelurile „superioare" - cele ale structurilor complexe (mai ales structura frazei), decât la nivelurile „inferioare" - cele ale structurilor simple (de exemplu, categoriile de substantiv sau verb). Astfel, se știe că greaca distinge două tipuri de negație (aproximativ: negație „obiectivă" ori „asertivă" și negație „subiectivă" ori „prohibitivă"), iar latina cunoaște o distincție în parte asemănătoare, dar nu identică (*non / ne*); pentru condiție, latina distinge „irealitatea", „eventualitatea" și „realitatea", în timp ce limbile romanice nu disting decât „irealitatea" și „nonirealitatea"; japoneza distinge riguros, până și la dimensiunea unei singure propoziții, „tema discursului" și „subiectul" propoziției (dacă cele două nu coincid). Nivelurile superioare nu sunt, cum se crede uneori, „prin însăși natura lor" mai „logice" și prin aceasta mai puțin idiomatice și mai universale decât cele inferioare. La toate nivelurile expresiei lingvistice avem mai întâi opoziții de limbă și, în consecință, paradigme gramaticale. Chiar și o funcție aparent atât de universală precum coordonarea copulativă se structurează în latină în paradigma următoare:

A *et* B
A *ac* B
AB *-que*

sau, mai exact:

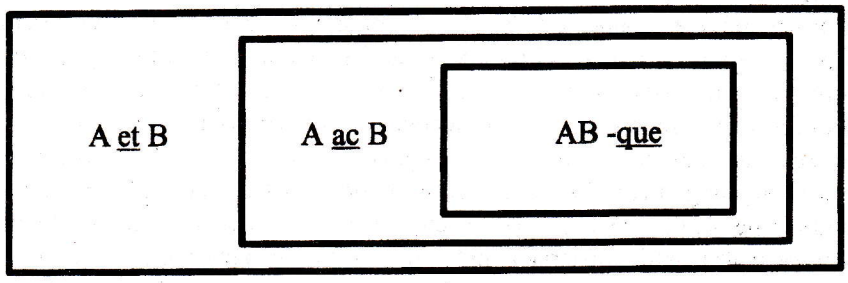

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

Într-adevăr, *et* unește orice fel de termeni, *ac (atque)* unește termeni strâns legați în realitatea designată sau gândiți astfel, dar nu neapărat echivalenți (admit diferențe de grad, de pildă de intensitate sau extensiune) și care nu alcătuiesc neapărat o enumerare completă (de exemplu *urbis atque imperii, gravissimus atque acerbissimus casus, dulcia atque amara); -que* unește termeni în același timp strâns uniți, echivalenți și prezentați ca alcătuind o enumerare completă (de exemplu *Senatus populusque,* cele două autorități ale statului roman; *terra marique,* cele două tipuri de câmpuri de luptă pentru romani, care încă nu cunoșteau lupta aeriană). Cu alte cuvinte, *et* este termenul neutru al opoziției *et / ac, -que,* iar *ac* este neutral față de termenul *-que,* dublu caracterizat. În același domeniu [al coordonării copulative], în sârbă și în croată există o paradigmă poate chiar mai complexă, una cu patru termeni: A *i* B, A *a* B, A *te* B, A *pa* B. În japoneză, unde nu există subordonare a propozițiilor, întâlnim o serie de tipuri ale coordonării copulative corespunzând în parte (în designare) diverselor noastre tipuri de subordonare.

Morfologie și sintaxă. Gramatică „constituțională", funcțională și relațională

3. 1. Paradigmele gramaticale pe care le stabilește sintaxa ori gramatica funcțională sunt întotdeauna paradigme de combinații, paradigme de sintagme, deoarece, în principiu, o funcție gramaticală se exprimă întotdeauna printr-o combinație de elemente și nu prin elemente simple și unice. Astfel, în *omul*, nu articolul *-(u)l,* ci întreaga sintagmă este purtătoarea semnificatului gramatical (articolul nefiindu-i decât instrumentul sau „marca"). La fel, în 'A *și* B', nu instrumentul *și,* ci tocmai combinația 'A *și* B' are un semnificat gramatical. Excepția reprezentată de cazurile de „supletivism" lexical (de exemplu germ. *Leute,* funcționând ca plural de la *Mensch* sau *Mann,* alături de *Menschen, Männer*) nu este decât aparentă: în acest caz este vorba de elemente „simple" (neanalizabile), dar funcționând ca niște combinații, în paradigmele combinațiilor; și chiar într-un caz ca *Leute* putem admite prin analogie cu alte forme o combinație a unui element lexical **Leut,* inexistent în stare izolată, cu instrumentul pluralizator */-e (Leut + -e).* Prin urmare, nu există nici o diferență între g r a m a t i c ă și s i n t a x ă, dat fiind că în întregimea ei gramatica privește combinații „sintactice" (fie și combinații cu elemente zero sau cu procedee suprasegmentale ori procedee vizând ordonarea elementelor în expresia lor materială): nu există gramatică „nonsintactică". Pe de altă parte, orice conținut gramatical trebuie să aibă o expresie determinată (determinată cel puțin în fiecare combinație în parte): sincretismele, la orice nivel, nu sunt decât accidente ale planului material al limbajului și sunt recunoscute ca atare tocmai

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

grație caracterului „regulat" al solidarității conținut–expresie, caracter presupus și de propria lor identificare ca „deviații". Expresia este cea care ar trebui să constituie obiectul m o r f o l o g i e i (studiul „formelor" materiale ce exprimă un conținut gramatical). Dar aceasta nu înseamnă că acceptăm distincția tradițională și convențională între morfologie și sintaxă. Dimpotrivă, ceea ce am afirmat implică doar că, cel puțin în privința expresiei, nu există vreo diferență între morfologie și sintaxă, ele fiind, din acest punct de vedere, pur și simplu coextensive: de altfel, asta se pretinde că ar arăta termenul, relativ nou, de „morfo-sintaxă", echivalent celui de „gramatică".

3. 2. Desigur, în interiorul „morfosintaxei" trebuie să distingem studiul expresiei de studiul conținutului gramatical. Dar nici în această privință distincția curentă între morfologie și sintaxă nu ne ajută. De fapt, ea este de două ori incoerentă. Pe de o parte, se face pe baza a două criterii diferite: criteriul nivelului de structurare și criteriul funcției gramaticale. Din motive în primul rând practice și didactice (aplicarea mai ales la limbi cu flexiune destul de bogată la nivelul cuvântului, cum ar fi greaca sau latina), se limitează morfologia la formele de „cuvinte", atribuindu-se sintaxei tot restul (forme și funcții):

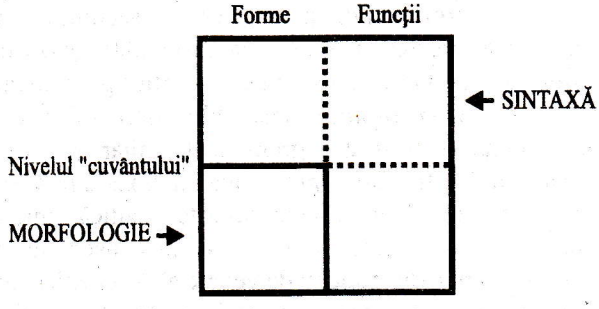

Or, nivelurile de structurare gramaticală superioare nivelului „cuvântului" (combinațiile „sintactice" în sensul tradițional al termenului: grup de cuvinte, enunț[1], text) nu sunt nici ele lipsite de o formă determinată. În plus, există procedee gramaticale (de exemplu ordinea cuvintelor, intonația) care nu funcționează decât la aceste niveluri, fapt care - dacă acceptăm drept criteriu de delimitare distincția între formă și funcție - ar justifica o „morfologie" a grupului de cuvinte, o „morfologie" a enunțului, o „morfologie" a textului, pe scurt, o morfologie pentru toate nivelurile de structurare dintr-o limbă. Mai mult, există funcții specifice ale „cuvintelor" (flexionate) chiar la acest nivel de structurare, ceea ce ar trebui - dacă acceptăm drept criteriu distincția între

[1] În original, *phrase*. Având în vedere că termenul fr. *phrase* acoperă atât 'propoziția', cât și 'fraza', îl redăm prin *enunț*. (N. tr.)

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

„cuvânt" și „grup de cuvinte" – să ne determine să atribuim respectivele funcții tot „morfologiei". Pe de altă parte, funcțiile identificate și cercetate de sintaxă sunt în egală măsură funcții gramaticale ale limbii studiate – anume semnificatele gramaticale ale acestei limbi reprezentate prin unitățile de expresie ce le corespund (de exemplu „utilizările genitivului", „utilizările participiului prezent", „utilizările pluralului" etc.) – și funcții designative unitare realizate în fiecare caz prin semnificate gramaticale diferite (de exemplu „exprimarea instrumentului", „exprimarea cauzei", „exprimarea scopului" etc.).

3. 3. 1. Cele de mai sus implică faptul că trebuie să distingem nu două, ci trei secțiuni diferite ale gramaticii: gramatica „c o n s t i t u ț i o n a l ă", gramatica f u n c ț i o n a l ă și gramatica „r e l a ț i o n a l ă". Gramatica „constituțională" privește constituția materială a structurilor gramaticale: structurarea expresiei ce corespunde semnificatelor gramaticale ale limbii considerate; aceasta e „morfologia" în sensul larg (și coerent) al termenului, adică o morfologie care nu se limitează nici la elementele minimale de expresie, nici la nivelul „cuvintelor", ci vizează și grupul de cuvinte, enunțul, „textul" structurat gramatical, pe scurt, orice expresie gramaticală, toate nivelurile de structurare gramaticală existente într-o limbă. Gramatica funcțională este paradigmatica gramaticală ca atare, reprezentând, prin aceasta, secțiunea centrală și determinantă a întregii gramatici, în sensul că ea condiționează tot restul – constituția expresiei, ca și „relațiile": aceasta e semantica gramaticală a limbii considerate, având ca obiect propriu ansamblul opozițiilor de conținut gramatical și, în consecință, semnificatele gramaticale unitare pe care opozițiile le determină în fiecare limbă. În sfârșit, gramatica relațională privește unitățile designaționale exprimate prin semnificate diferite – adică funcționând ca semnificate ale limbii în paradigme diferite – și, în consecință, raporturile întreținute de aceste paradigme din punctul de vedere al designației: de exemplu, funcția designativă „instrument", examinată mai sus, funcție exprimată, după cum am văzut, prin semnificate opozitive în mare măsură sau chiar radical diferite, ori echivalențe de tipul *A este mai mare decât B – B este mai mic decât A, A îl lovește pe B – B este lovit de către A, poarta este deschisă – poarta nu este închisă, A tăcea – A nu spune nimic, A nu vorbi* etc.

3. 3. 2. De altfel, aceste trei secțiuni corespund atât cu ceea ce subiectul vorbitor știe despre utilizarea gramaticală a limbii sale – *ce?, de ce?* și *cum?* ale acestei utilizări –, cât și cu cele trei tipuri de diferențe posibile între limbi. Într-adevăr, subiectul vorbitor cunoaște structurile materiale pe care poate sau trebuie să le utilizeze într-o situație oarecare, știe (intuitiv) care e semnificatul de limbă al acestor structuri (din moment ce le folosește cu aceeași valoare în contexte diferite și chiar în contexte cu totul noi) și știe cum să le utilizeze pentru designare, adică știe că poate utiliza unități materiale și

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

semantice diferite pentru aceeași funcție designativă (sau, din contră, că poate exprima cu una și aceeași unitate de limbă o serie întreagă de tipuri de designație). Astfel, subiectul vorbitor de franceză cunoaște formele *mon, ton, son* etc. și modul în care ele variază în combinația cu un substantiv explicit sau implicit (*mon livre, ma maison, mes livres, mes maisons, le mien, la mienne, les miens, les miennes* etc.): acestea sunt fapte de gramatică constituțională sau morfologie. La fel, el știe intuitiv că aceste forme corespund unui conținut de limbă determinat: (cu aproximație) 'relația de dependență generică între două entități, în cazul în care entitatea prezentată ca regentă este concepută ca fiind numită printr-un pronume personal', adică aceeași relație care, între două entități numite prin substantive, se exprimă în mod normal prin *de* situat înaintea formei care numește entitatea regentă (*le livre de Jean, la maison de Jean,* dar *son livre, sa maison* dacă *Jean = lui* și *mon livre, ma maison* dacă *Jean = moi*); acesta este un fapt de gramatică funcțională. În plus, vorbitorul știe că, în anumite cazuri și în anumite contexte, aceste forme pot exprima funcția designativă (variantă funcțională) „posesivitate" sau „apartenență" în sensul restrâns al acestor termeni, adică, în fond, aceeași relație generică de „dependență", însă specificată ulterior (prin cunoașterea lumii și prin context), tocmai ca „posesivitate" sau „apartenență" (de exemplu *cartea mea,* dacă este vorba de o carte care îmi aparține, fără ca *mea* să indice totuși explicit acest lucru, dat fiind că aceeași construcție ar putea designa o carte pe care am scris-o, o carte pe care o țin în mână, dar care nu-mi aparține, o carte pe care o prefer tuturor celorlalte etc.). Vorbitorul știe de asemenea că același tip de dependență (posesivitatea sau apartenența) se exprimă prin verbul *a aparține* sau *a fi + pronume posesiv* dacă relația de posesivitate nu e prezentată în interiorul grupului nominal, ci în grupul verbal (*cartea mea,* dar *această carte îmi aparține, această carte este a mea,* și nu **cartea este a mea).* Cu alte cuvinte, el cunoaște un raport specific între două paradigme diferite și poate trece de la o paradigmă la alta menținând o anumită echivalență în privința designației. Acestea sunt fapte de gramatică „relațională".

3. 3. 3. Cât despre diferențele dintre limbi sub aspectul celor trei secțiuni ale gramaticii, să luăm un exemplu foarte simplu, cel al complementelor de loc de tipul lat. *Romae, Romam, Romā.* Exemplul nu este, desigur, ideal, deoarece expresiile pe care le vom cita prezintă și diferențe funcționale de care facem abstracție aici (și deoarece franceza și italiana cunosc și o utilizare limitată a lui *dans Rome, in Roma*), dar ne poate servi cel puțin în scop „didactic":

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

Lat.	Sp.	Fr.	Ital.
Romae	en Roma	à Rome	a Roma
Romam	a Roma		
Romā	de Roma	de Rome	da Roma

Între latină, pe de o parte, și spaniolă, franceză și italiană, pe de altă parte, există mai întâi în acest caz o diferență de constituție, pentru că ceea ce în latină se exprimă prin intermediul desinențelor cazuale în limbile romanice se exprimă cu ajutorul prepozițiilor. În ce privește funcțiile vizate de acest exemplu, ele sunt în principiu analoage în latină și spaniolă, cel puțin la nivelul sistemului limbii, dacă nu la nivelul normei. Din contră, în franceză și în italiană, diferenței de constituție i se adaugă și o diferență funcțională, deoarece, în aceste limbi, o singură funcție („à Rome", „a Roma") corespunde la două funcții în latină („Romae" și „Romam"). Pe de altă parte, dacă aceleași complemente de loc s-ar exprima nu în paradigma lui *Roma,* ci în cea a lui *urbs Roma,* în latină vom avea construcții complet diferite: nu cele analoage **urbis Romae, *urbem Romam, *urbe Romā,* ci *in urbe Roma, in urbem Romam* și *ex urbe Roma;* iar în limbile romanice avem drept construcții mai mult sau mai puțin echivalente: sp. *en la ciudad de Roma, a la ciudad de Roma, de la ciudad de Roma,* fr. *dans la ville de Rome, à la ville de Rome, de la ville de Rome,* ital. *nella città di Roma, alla città di Roma, dalla città di Roma.* În acest caz, diferențele de constituție între latină și limbile romanice sunt mai mici, deoarece latina folosește, pe lângă cazuri, și prepozițiile (diferența de construcție dintre *urbs Roma* și *la villa de Rome* nu depinde de funcția de complement de loc). Din punct de vedere funcțional, spaniola prezintă aici aproape aceleași distincții ca în primul caz; și, de această dată, există și o analogie funcțională între latină, pe de o parte, și franceză și italiană, pe de alta, prin faptul că aceste limbi prezintă și ele trei funcții diferite (deși limita dintre primele două funcții nu este aceeași ca în latină). Dar între latină, pe de o parte, și limbile romanice, pe de alta, există aici o remarcabilă diferență „relațională": pentru *urbs Roma* latina trece la construcții total diferite față de cele pentru *Roma,* în timp ce limbile romanice mențin același tip de construcție. Există de asemenea o diferență relațională între spaniolă, pe de o parte, și franceză și italiană, pe de alta, prin aceea că ultimele două limbi trec de la două la trei funcții, pe când spaniola menține aproape aceleași funcții. O diferență similară se manifestă și între franceză și latină, în cazul, examinat mai sus, al pronumelui/adjectivului posesiv. Numai că, în acest caz, franceza este cea care, ca și germana (cf. germ. *mein Buch – das Buch*

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

gehört mir), trece la o construcție total diferită, pe când latina menține în predicat aceeași formă din grupul nominal (*liber meus - liber meus est*). Și într-un caz, și în celălalt, ceea ce diferențiază (sau poate diferenția) limbile și ceea ce știe subiectul vorbitor sunt tocmai aceste identități sau diferențe între tipurile de designații (variante funcționale) aparținând unor paradigme semantice diferite, adică raporturile între paradigmele semnificatelor, date de echivalențele sau diferențele în designație. În acest sens, cel mai frecvent, din punct de vedere funcțional, așa-numitele „transformări" nu sunt altceva decât raporturile între paradigme diferite, raporturi prezentate ca operații (treceri de la o paradigmă la alta) și întemeiate de obicei pe designație, fiindcă ceea ce transformaționaliștii numesc *meaning* - în acord cu tradiția americană (bloomfieldiană) - nu este semnificatul (valoarea de limbă), ci aproape întotdeauna designația extralingvistică ori cel mult ceva foarte general, care înglobează fără deosebire semnificatul, designatul și sensul.

Semnificatul gramatical

4. 1. Am spus că gramatica funcțională trebuie să stabilească paradigmele semnificatului gramatical dintr-o limbă dată. Or, a specifica „paradigmele semnificatului gramatical" presupune că există și alte semnificate, non-gramaticale; și am făcut deja o raportare la semnificatul lexical, care vizează funcția „numirii". Pe de altă parte, semnificatul gramatical, prin însuși faptul că nu se prezintă decât la combinarea [unităților] în „zicere", este un semnificat complex, care înglobează mai multe tipuri. Într-adevăr, pentru a delimita cu exactitate obiectul gramaticii sau sintaxei funcționale, trebuie să distingem cel puțin cinci tipuri de semnificate diferite: semnificatul l e x i c a l propriu-zis, semnificatul c a t e g o r i a l, semnificatul i n s t r u m e n t a l, semnificatul s i n t a c t i c și semnificatul o n t i c.

4. 2. S e m n i f i c a t u l l e x i c a l este semnificatul care corespunde în mod nemijlocit organizării lumii extralingvistice prin intermediul limbilor, reprezentând prin aceasta, pentru a spune împreună cu Husserl (*Erfahrung und Urteil),* substanța, „Was der Erfassung", tipul de realitate numit prin limbaj. Este, de pildă, semnificatul pe care îl au în comun cuvintele seriei *alb - albeață - a albi - albire.* În toate aceste cuvinte e vorba de un același tip de culoare, diferit de cele numite prin seriile *verde - verdeață - a înverzi, roșu - roșeață - a (în)roși)* etc. S e m n i f i c a t u l c a t e g o r i a l este semnificatul pe care îl au în comun termenii fiecăreia dintre seriile: *alb - verde - roșu, albeață - verdeață - roșeață, a albi - a înverzi - a (în)roși,* și care diferă de la o serie la alta. El privește nu substanța, ci forma intuirii realității, corespunzând, tot după Husserl, diferențelor de *Weise der Erfassung.* Astfel, într-o serie ca *alb - albeață*

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

– *a albi,* substanța intuiției este aceeași, dar de fiecare dată concepută și prezentată sub o formă diferită. În limbi nu există decât patru tipuri posibile de semnificat categorial: substantiv, adjectiv, verb, adverb; dar le putem întâlni fuzionate între ele (de exemplu: verb + adjectiv, adjectiv + adverb) sau subdivizate. Sub acest aspect, pronumele („categoremele") sunt „forme fără substanță": ele prezintă exclusiv sau în primul rând un semnificat categorial (sunt substantive, adjective, adverbe, uneori chiar verbe), neavând însă un semnificat lexical sau având numai unul generic („persoană", „lucru", „loc", „timp", „modalitate", „activitate" etc.). Semnificatul instrumental este semnificatul „morfemelor", adică al procedeelor și elementelor instrumentale în combinațiile gramaticale (topica, accentul, intonația, desinențele, prefixele, sufixele, cuvintele morfematice precum articolele, prepozițiile, conjuncțiile etc.). Astfel, *-s* din combinația sp. *casa-s* are semnificatul „pluralizator" (nu „plural"!) față de „pluralizatul" *casa-; el* din combinația *el libro* are semnificația „actualizator" (nu „actual"!) față de „actualizatul" *libro*. Semnificatul sintactic este semnificatul unei combinații gramaticale: lexem(e) și/sau categorem(e) + morfem(e). Astfel, combinația *casa+s* are semnificatul „plural", opus „singularului" *casa (= casa + ∅);* combinația *el libro* are semnificatul „actual", opus „virtualului" *libro.* Lucrurile stau la fel cu semnificate precum „prezent", „viitor", „indicativ", „activ", „pasiv" etc., care sunt, toate, semnificate „sintactice", fiind semnificatele combinațiilor determinate și caracterizate prin „instrumente". În sfârșit, semnificatul ontic este semnificatul ce corespunde valorii de existență atribuită stării de lucruri pe care o semnifică un enunț sau o „propoziție": el este, la nivelul enunțului, față de semnificatul sintactic al acestuia, cam ceea ce este semnificatul categorial față de semnificatul lexical al unui cuvânt sau grup de cuvinte. Astfel, enunțurile *Jean citește, Jean nu citește, Jean citește?* au exact același semnificat sintactic, dar semnificate ontice diferite, deoarece valoarea de existență atribuită „stării de lucruri" pe care o semnifică este de fiecare dată diferită. Semnificate cum sunt: „asertiv", „interogativ", „optativ", „injonctiv" (fiecare subdivizat în „afirmativ" și „negativ") sunt ceea ce noi numim semnificate ontice.

4. 3. Paradigmele gramaticale nu există decât pentru semnificatele sintactic și ontic. Prin urmare, acestea sunt cele două tipuri de semnificat care alcătuiesc semnificatul „gramatical" în sensul strict al termenului. Asta nu înseamnă însă că gramatica funcțională se limitează la studiul acestor două tipuri. De fapt, ea trebuie cu necesitate să se raporteze și la semnificatul instrumental, din moment ce numai datorită acestuia se constituie semnificatele sintactic și ontic ca atare, precum și paradigmele lor. Dar instrumentele simple nu constituie singure paradigme, dat fiind că nu se opun direct unul altuia. Astfel, în spaniolă nu

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

există o opoziție directă între − ∅, *el* și *un,* deci nici o paradigmă ∅ – *el* – *un:* paradigma gramaticală poate fi, în acest caz, numai *A* – *el A* – *un A.* Există, e adevărat, paradigma *el* – *la* – *los* – *las,* dar pentru funcțiile „masculin", „feminin", „singular", „plural" (nu pentru funcția „actualizator"), și asta pentru că, în raport cu aceste funcții, formele constituie tocmai c o m b i n a ț i i ale unui element (aici, unul instrumental) determinat prin alte instrumente. La fel, nu există paradigme ale prepozițiilor și conjuncțiilor în ele însele. Și nu există, evident, paradigma ∅ / *-s* într-un caz precum *casa* – *casas,* deoarece ∅ și *-s* își pot asuma, în construcții diferite, funcții total diferite.

4. 4. Cât despre semnificatul categorial, el ține atât de lexic, cât și de sistemul gramatical. El corespunde lexicului prin aceea că în majoritatea limbilor el este deja dat, cel mai frecvent, în cadrul funcției de „numire", adică simultan cu semnificatul lexical, nefiind separabil de acesta. Astfel, *alb* este un lexem cu semnificat lexical deja determinat ca „adjectiv", reprezentând, evident, lexemul primar din seria *alb* – *albeață* – *a albi,* fapt care se manifestă și în aspectul material al derivării. Chiar și în cazul conversiunii categoriale a aceleiași forme – de exemplu *alb* → *albul (ochiului)* – și în limbile unde acest tip de conversiune este foarte frecvent (engleza, chineza), există, în mod normal, pentru fiecare conversiune, un semnificat categorial care îi constituie punctul de plecare: nici aici semnificatul lexical nu e dat, așadar, „în stare pură", fără nici o determinare categorială. Acest semnificat corespunde însă și sistemului gramatical: pe de o parte pentru că nu caracterizează doar lexemele, ci și sintagme și enunțuri întregi; pe de altă parte pentru că determinarea categorială implică întotdeauna o orientare înspre anumite funcții specifice în structurarea gramaticală; astfel, numai „substantivul" (ca substantiv, pronume, sintagmă nominală, expresie substantivată) poate constitui subiectul unei propoziții, iar verbul este destinat, prin natura lui semantică, funcției predicative.

Straturile structurării gramaticale

5. 1. Faptul că opozițiile gramaticale sunt întotdeauna și în mod necesar opoziții între „combinații" cuprinzând de fiecare dată un element determinat și unul determinant, astfel că, în consecință, paradigmele gramaticale sunt întotdeauna „paradigme de sintagme", face ca fiecare sistem gramatical să prezinte cel puțin două niveluri: cel al elementelor combinabile și cel al combinațiilor sau sintagmelor. Dar o sintagmă cu un anumit conținut gramatical poate, la rândul ei, să fie determinată în vederea realizării unui alt semnificat gramatical, adică poate să se combine într-o sintagmă de nivel superior. Astfel, opoziția „singular" / „plural" în cazul sp. *casa / casas* se prezintă la nivelul

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

„cuvântului"; dar fiecare dintre aceste sintagme (*casa* + ∅ și *casa* + *s*) poate fi, la rândul ei, determinată de articol (adică la nivelul „grupului de cuvinte") în vederea opoziției „virtual" / „actual" (*la casa – las casas*), în același fel în care același termen *casa,* chiar fără a prezenta în expresie articol, funcționează, în raport cu opoziția de determinare, la un nivel superior celui al opoziției *casa / casas.* Pe de altă parte, în franceză chiar și opoziția „singular" / „plural", în codul vorbit, nu funcționează, cel mai adesea, decât la nivelul „grupului de cuvinte" (de exemplu *la maison – les maisons*). Opoziția *Jean citește / Jean nu citește* funcționează, evident, la un nivel superior, cel al enunțului, fiind o opoziție de semnificate ontice. Opoziția germ. *Er ist gekommen / Er sei gekommen,* deși se exprimă în interiorul enunțurilor respective, funcționează la nivelul „textului", fiind o opoziție „pragmatică" („vorbire directă" / „vorbire indirectă").

5. 2. 1. Straturile gramaticale p o s i b i l e sunt, în ordinea lor ascendentă: *elementul minimal* (sau *monemul*), *cuvântul* gramatical, *grupul de cuvinte, clauzula*[2], *enunțul* și *textul:*

Text
Enunț
Clauzulă
Grup de cuvinte
Cuvânt
Monem

Astfel, sp. *casa-* și *-s* sunt, din punctul de vedere al funcției lor gramaticale, „moneme"; *casas,* în opoziția (ori, în acest caz, în mica paradigmă) *casa / casas,* este un „cuvânt gramatical" cu funcția de „plural"; sp. *el manso buey,* cu funcție „explicativă" („liniștitul bou"), este un „grup de cuvinte", opunându-se tocmai la acest nivel lui *el buey manso* („boul liniștit"), care funcționează ca „specificator". Numim convențional „clauzulă" stratul funcțional care, în interiorul unuia și aceluiași enunț, corespunde opoziției „comentariu" / „comentat". Astfel, în cazul lat. *certō scio,* nu avem decât o singură clauzulă necomentată, deoarece enunțul semnifică pur și simplu „o știu cu siguranță, cu certitudine": *certō* este aici o determinare adverbială a valorii lexicale a lui *scire.* Dimpotrivă, în cazul lui *certē scio,* avem două clauzule: clauzula-comentariu *certē* și clauzula comentată *scio,* deoarece acest enunț semnifică „desigur că o

[2] Fr. *clausule,* germ. *Klausel;* semnificația rom. *clauzulă* diferă, în acest context, de cea atribuită termenului în domeniul versificației. (N. tr.)

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

știu", „e cert că o știu", „o știu, asta e sigur"; *certē* nu determină valoarea lexicală a lui *scio* (ar putea fi vorba și de cunoașterea unui fapt nesigur), ci asigură realitatea faptului însuși de a ști, funcționând, cum se spune, ca „adverb propozițional". „Particulele" din germană (ca și cele din greaca veche) corespund frecvent nivelului clauzulei, reprezentând aici clauzule „comentariu". Stratul gramatical al „enunțului" se caracterizează prin funcția de predicație; astfel, în cazul lui *plouă* avem o predicație „nonatribuită", în timp ce în *Jean citește* (sau *el citește)* avem o predicație „atribuită". Stratul acesta este, de altfel, bine cunoscut în orice tip de gramatică; trebuie doar să precizăm că fraza (condiționând „propoziții subordonate") nu constituie un nivel superior, ci corespunde tot acestui nivel al enunțului. Stratul superior, exprimând funcții care trec efectiv dincolo de enunț, este cel al „textului". Astfel, dacă în spaniolă spunem *¿Cómo está el aqua?,* construcția constituie la nivelul textului o întrebare pusă prima dată (întrebare nonrepetată) sau una în care nu precizăm dacă e repetată sau nu; dar dacă spunem *El aqua ¿cómo está?* (sau *Que ¿cómo está el aqua?),* atunci avem o „întrebare repetată": semnalăm că am pus deja această întrebare și o repetăm pentru că nu a primit răspuns din partea ascultătorului (care n-a auzit sau n-a înțeles ce era întrebat). În germană am avea în aceeași situație *Wie ist das Wasser?* pentru întrebarea nonrepetată (sau nemarcată în această privință) și *Wie das Wásser ist?* pentru întrebarea marcată ca fiind repetată. Acestui strat îi aparțin și procedeele specifice pe care anumite limbi (de exemplu latina) le au pentru a diferența discursul direct de cel indirect („direct" și „indirect" fiind de fapt o opoziție care privește discursul sau textul, și nu enunțul ca atare). La fel, în latină – sau cel puțin într-o anumită formă a latinei –, există procedee specifice pentru enumerare în discurs. Desigur, latina poate utiliza pur și simplu procedeul universal de tipul lui „în primul rând", „în al doilea rând", „în al treilea rând" etc., adică *primum (primō) – secundō – tertiō* etc., ori *primum – iterum – tertitō* etc., dar poate folosi și procedeul *primum – deinde – demum.* În acest caz, *deinde* are valoarea „în penultimul rând", iar *demum,* valoarea „în ultimul rând"; într-adevăr, dacă avem de adăugat alte fapte, le vom insera între *primum* și *deinde: primum – secundō – tertitō* etc. *– deinde – demum;* și dacă mai avem încă ceva de adăugat după întreaga serie, putem să o facem cu ajutorul lui *postremō* („după toate acestea", „în chiar ultimul rând").

5. 2. 2. Numărul de straturi gramaticale poate să difere în limbi diferite. Într-adevăr, un strat gramatical (cu excepția stratului elementelor minimale, care nu au funcții gramaticale proprii) există ca strat autonom într-o limbă numai dacă prezintă unități funcționale proprii, adică propriile o p o z i ț i i de semnificat gramatical (unitățile funcționale fiind întotdeauna opozitive), proprii în sensul că nu depind de opozițiile ce se stabilesc la un nivel de combinare superior. Aceasta nu se întâmplă în mod necesar și întotdeauna pentru toate

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

straturile pe care le-am enumerat ca „posibile". După cum observă M. A. K. Halliday (*Categories of the Theory of Grammar*, în „Word" 17, 1961, p. 252 și urm.), pe care îl urmăm în parte în această privință, numai două straturi sunt rațional necesare și, în consecință, cu necesitate universale: stratul monemului și cel al enunțului; aceasta pentru că în fiecare limbă trebuie să existe elemente minimale combinabile și unități de combinare în „zicere" (unitatea zicerii fiind tocmai enunțul). În principiu, toate celelalte straturi pot să existe sau nu, nefiind rațional necesare. Astfel, de exemplu, c u v â n t u l poate foarte bine să nu constituie un strat autonom (din punct de vedere funcțional) într-o limbă oarecare, deoarece nu este rațional necesar ca în orice limbă să existe funcții gramaticale specifice acestui nivel și independente de structurarea gramaticală la alte nivele, superioare. Acesta este sensul în care am putea interpreta afirmația că, într-o analiză riguroasă, latina nu avea cuvinte. Evident, latina avea cuvinte materiale, deci combinații materiale imediate ale elementelor minimale, de exemplu: *rex (= req + s), reg-is, reg-i* etc.; și, ca orice limbă, avea desigur cuvinte din punct de vedere lexical: ele erau, de pildă, unitățile reprezentate prin teme ca *reg-* sau, mai exact, prin paradigme materiale ca *rex – regis –regi – regem – rex* etc. (și care în metalimbaj puteau fi n u m i t e prin forma de nominativ *rex*). Dar foarte frecvent cuvântul nu constituia în latină un strat gramatical autonom, deoarece funcțiile gramaticale exprimate prin cuvintele materiale nu corespundeau acestui strat, ci depindeau de opoziții stabilite la un nivel superior. În spaniolă, o opoziție precum *casa / casas* (singular / plural) funcționează într-adevăr la nivelul gramatical al cuvântului, fiind independentă de funcțiile ce se stabilesc la vreun nivel de structurare superior; de asemenea, o unitate precum *casas* își poate asuma în straturile superioare toate funcțiile posibile pentru categoria lingvistică de substantiv. Dimpotrivă, în latină aceeași formă *casas*, nefiind numai un „plural", ci și un „acuzativ", se prezenta ca fiind deja determinată pentru anumite funcții într-un strat superior, mai exact în cel al enunțului, ea d e p i n d e a funcțional de acel strat și, în consecință, nu justifica autonomia unui strat gramatical corespunzând „cuvântului".

5. 2. 3. Prima sarcină a sintaxei funcționale în analiza și descrierea sistemului gramatical al unei limbi date este deci aceea de a identifica straturile de structurare gramaticală care – pe lângă straturile, rațional necesare, ale monemului și enunțului – funcționează efectiv în acea limbă. E adevărat că straturile pe care le-am enumerat ca posibile se regăsesc în majoritatea limbilor. Stratul textului pare chiar a fi empiric „universal": el este prezent, s-ar părea, în toate limbile cunoscute. Dar universalitatea empirică (generalitatea) nu este universalitate necesară. În principiu, chiar și textul poate să nu existe ca strat gramatical în sensul propriu al termenului (care se raportează întotdeauna la structura unei limbi particulare); adică s-ar putea ca într-o limbă oarecare el să

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

nu exprime decât funcții universale, prin procedee de asemenea universale, fără opoziții sau paradigme „idiomatice" (de l i m b ă), astfel că gramatica acelei limbi nu va avea o secțiune „transfrastică".

5. 2. 4. De fapt, mai mult chiar decât prin prezența ori absența unui strat gramatical sau a altuia, limbile se deosebesc între ele prin măsura în care sunt reprezentate în sistemul lor gramatical straturile de structurare. Astfel, în franceză stratul gramatical al cuvântului este mult mai slab reprezentat decât, de pildă, în spaniolă, deoarece - cu excepția cazurilor ca *cheval / chevaux* (care devin, de altfel, în franceza populară sau „avansată", din ce în ce mai marginale) - nici chiar funcții ca numărul și genul nu se mai exprimă decât la nivelul grupului de cuvinte. Stratul clauzulei este mult mai slab reprezentat în limbile romanice decât în germană sau în greaca veche: pe lângă clauzule „comentariu" autonome, ca fr. *naturellement, certainement, pour ainsi dire, bien entendu, bien sûr, à la rigueur* etc., întâlnim, ca procedee preferate pentru funcții analoage, fie „subordonarea", prin care clauzula comentată devine o propoziție secundară dependentă de principala care exprimă comentariul - de tipul: *il est vrai (naturel, certain, possible, probable, évident, clair) que...* -, fie „supraordonarea", prin care comentariul devine o incidentă la nivelul textului (de tipul: *on le sait, il est vrai, si l'on veut, paraît-il, dit-on* etc.). Identificând în fiecare caz straturile de structurare gramaticală, vom putea - și va trebui - să distingem ca secțiuni (posibile) ale gramaticii unei limbi o „gramatică a cuvântului", o „gramatică a grupului de cuvinte", o „gramatică a clauzulei", o „gramatică a enunțului" și o „gramatică a textului" (sau „transfrastică"), secțiuni a căror întindere, reflectând tipurile de structurare din sistemele gramaticale, va putea varia de la o limbă la alta. Gramaticile care, din contră, se limitează la segmentarea mecanică a enunțurilor, adică cele care, în realitate, nu iau în considerare decât nivelul enunțului și combinațiile materiale succesive care conduc spre acest nivel, fără a distinge nivelurile funcționale de structurare și prin urmare nici combinațiile funcțional autonome, anulează în mod arbitrar diferențele dintre limbi sub acest aspect.

5. 3. 1. Distingerea straturilor de structurare ne permite și să definim mai exact conceptele de „sintagmă" și „paradigmă" și, în special, să diferențiem *paradigma* de *clasa sintagmatică,* două concepte pe care lingvistica actuală le confundă adesea. *Sintagma* este întotdeauna o combinație de unități ale unui nivel de structurare într-o unitate de nivel imediat superior; însăși noțiunea de „sintagmă" implică un raport între două straturi de structurare. Dimpotrivă, paradigmele nu privesc decât câte un strat gramatical. Într-adevăr, o *paradigmă* este un ansamblu de unități care se opun una alteia în mod nemijlocit la a c e l a ș i n i v e l d e s t r u c t u r a r e, astfel că un cuvânt se opune unor cuvinte, un grup de cuvinte altor grupuri de cuvinte, un enunț altor enunțuri etc.

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

Paradigmele nu trebuie confundate cu clasele sintagmatice. O *clasă* este ansamblul unităților dintr-un nivel inferior care funcționează în același tip de combinații într-un strat superior. Astfel, în privința sp. *casa-s,* unitatea minimală *casa-* aparține clasei „temelor", iar unitatea *-s* clasei desinențelor. În același sens, fr. *un, le, ce(t), mon, ton, son* etc. aparțin, prin raportare la nivelul grupului de cuvinte, aceleiași clase a determinanților nominali, fără a constitui prin aceasta o paradigmă. Și clasele se raportează simultan la două straturi: stratul căruia îi aparțin unitățile ce le constituie și stratul superior, în care respectivele unități se combină în sintagme cu unitățile altei clase. Fiind susceptibile să apară în același context (sau să ocupe același loc în lanțul vorbirii), unitățile acestea nu constituie o paradigmă, ci o c l a s ă (unitățile ce constituie paradigme nu se identifică prin locul pe care îl pot ocupa într-o sintagmă de ordin superior și, de altfel, nici nu pot apărea în același context).

Între unitățile combinate într-o singură sintagmă există un raport de determinare reciprocă și în acest raport unitățile contractează (sau reprezintă) f u n c ț i i s i n t a g m a t i c e. Între unitățile ce constituie o paradigmă există un raport de opoziție și, în acest raport, unitățile contractează (sau reprezintă) f u n c ț i i p a r a d i g m a t i c e. Vom înțelege acum mai bine de ce în sp. *casa-s* avem un „pluralizat" și un „pluralizator", în sp. *el hombre,* un „actualizator" și un „actualizat", în lat. *reg-is,* un „genitivat" și un „genitivator" și așa mai departe: este vorba de f u n c ț i i sintagmatice exprimate în aceste sintagme. Dimpotrivă, între „singular" și „plural", între „actual" și „inactual" etc., avem un raport paradigmatic de opoziție. În același sens, funcții precum „subiect", „predicat", „atribut", „complement" sunt funcții sintagmatice la nivelul enunțului: nu există o 'paradigmă a subiectului', de pildă; există numai c l a s a unităților ce își pot asuma funcția sintagmatică de subiect.

5. 3. 2. Distingerea straturilor de structurare ne mai poate ajuta să precizăm anumite concepte tipologice, adică noțiuni privitoare la tipurile sau „metodele" de structurare gramaticală (și care, de altfel, implică distingerea straturilor). Astfel, o limbă în care funcțiile gramaticale ale „cuvintelor" (lexeme sau categoreme), inclusiv funcțiile lor sintagmatice la nivelul enunțului, se exprimă în chiar cuvintele materiale este o limbă „sintetică"; iar dacă sinteza înglobează toate relațiile din enunț, dacă - în principiu - cuvântul material coincide cu enunțul, avem de-a face cu tipul „polisintetic" sau „încorporant". Limbile în care, dimpotrivă, funcțiile gramaticale ale cuvintelor se exprimă mai ales la nivelul grupului de cuvinte sunt limbi „analitice"; iar dacă analiza ajunge să afecteze toate funcțiile gramaticale, avem de-a face cu tipul „izolant". În ambele cazuri, cuvântul tinde, la limită, să dispară ca strat gramatical autonom, dar din motive exact opuse: în primul caz, atrăgând înspre el funcții proprii nivelului enunțial și tinzând să se confunde material cu enunțul, printr-un exces de

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

determinare internă sau paradigmatică; în al doilea caz, transferând funcțiile gramaticale spre nivelurile superioare și tinzând astfel să se reducă material la statutul de monem, printr-un exces de determinare externă sau sintagmatică.

Hipertaxă, hipotaxă, parataxă și antitaxă

6. Dacă examinăm din punct de vedere funcțional unitățile materiale și paradigmele în care funcționează ele, observăm o întreagă serie de dezacorduri între constituție și funcționare. Astfel, constatăm că multe unități materiale ale unui nivel funcționează (și) în opoziții și paradigme aparținând straturilor de structurare superioare sau inferioare, că există combinații care nu constituie sintagme în sensul definit mai sus, deoarece funcționează la același nivel cu unitățile combinate, iar nu la nivelul imediat superior, și că anumite unități „înlocuiesc" alte unități. Aceste dezacorduri nu sunt decât aparente și constituie manifestarea a patru proprietăți universale ale straturilor de structurare gramaticală: s u p r a o r d o n a r e a, s u b o r d o n a r e a, c o o r d o n a r e a și s u b s t i t u ț i a (sau, mai bine, *hipertaxa, hipotaxa, parataxa* și *antitaxa*), proprietăți care pot fi reprezentate grafic în felul următor:

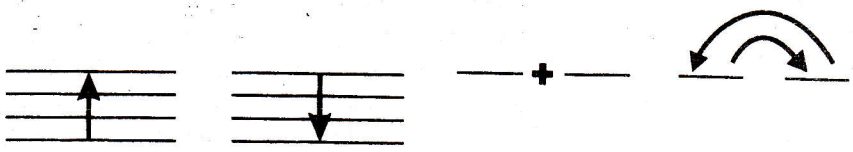

Hipotaxa și parataxa corespund unor fenomene bine cunoscute – și designate chiar cu aceste nume – deja în gramatica tradițională; dar ele nu sunt singurele proprietăți ale straturilor gramaticale: trebuie să le adăugăm hipertaxa și antitaxa. În plus, hipotaxa nu se limitează la subordonarea propozițiilor, ci este o proprietate generală a straturilor structurate; și nu este corelativul parataxei, ci al hipertaxei (corelativul parataxei, fenomen care privește numai câte un strat o dată, este mai degrabă antitaxa). Să remarcăm de asemenea că aceste proprietăți sunt universale ca posibilități ale straturilor de structurare din orice limbă, dar măsura în care se realizează efectiv și opozițiile și paradigmele care le pot corespunde variază de la o limbă la alta.

6. 1. 1. H i p e r t a x a este proprietatea în virtutea căreia o unitate a unui strat inferior (începând de la stratul elementelor minimale) poate funcționa singură – combinându-se, adică, de fiecare dată cu zero – în straturile superioare (în principiu, până la stratul textului), reprezentând astfel unități în aceste straturi

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

și opunându-se unităților proprii stratului respectiv. În principiu, un monem poate funcționa drept cuvânt; un cuvânt, ca grup de cuvinte; un grup de cuvinte, drept clauzulă, o singură clauzulă, ca enunț și un singur enunț, ca text. Sau chiar - de asemenea „în principiu" - unul și același element minimal ar putea, combinându-se de fiecare dată cu zero și opunându-se unor unități a căror constituție materială corespunde funcției lor, să reprezinte succesiv unități din straturile superioare existente în acea limbă, până la stratul textului. Ne vom aminti de anecdota latină cu cei doi prieteni care pariaseră că vor compune cea mai scurtă scrisoare posibilă: unul a scris *Eo rus,* „Mă duc la țară", iar celălalt i-a răspuns *I,* „Du-te", câștigând astfel pariul. Ei bine, în acest caz - admițând că gramatica latină cunoaște toate aceste straturi -, unitatea *i* este mai întâi elementul minimal *i-* care apare în *i-re, i-ter* (ca și în *per-i-culum*); apoi, drept cuvânt gramatical, reprezintă persoana a doua singular a imperativului prezent de la *ire* (opunându-se prin „zero"-ul său tuturor celorlalte forme din paradigma acestui verb); la fel, *i* reprezintă prin el însuși nivelul grupului de cuvinte și al clauzulei; apoi, este un enunț cu semnificatul ontic de „imperativ" și, în sfârșit, fiind vorba de o scrisoare, este un text complet (exprimând, aici, sensul de „promisiune" sau „acord"). Iată, desigur, un exemplu ideal, dar artificial. Cazurile curente în limbile noastre sunt cele ale monemelor lexicale supraordonate la nivelul cuvântului și cuvintele supraordonate la nivelul grupului de cuvinte, ca și la nivelele enunțului și/sau al textului. Astfel, în exemplul nostru din spaniolă *casa–casas,* elementul minimal *casa* funcționează ca „singular" la nivelul cuvântului gramatical (prin opoziție cu *casas*); iar în *casa – la casa,* cuvântul *casa,* deja determinat ca „singular", funcționează la nivelul grupului de cuvinte pentru a semnifica „virtual, inactual" (raportat la actualul *la casa*). În *Desigur!, Firește!,* germ. *Freilich!, Natürlich!,* avem supraordonarea cuvântului la nivelul clauzulei și a acesteia la nivelul enunțului și textului. În cazul germ. *Feuer!,* avem supraordonarea cuvântului la nivelul textului, cu sensuri diferite după situație și context: „avertisment" (*Arde!*), „solicitarea imperioasă" (*Un foc!*), „ordinul de a deschide focul" (*Foc!*).

6. 1. 2. Hipertaxa se supune atât unor restricții ce par a fi universale, cât și unora ce diferă de la o limbă la alta. În consecință, teoria gramaticală ar trebui să încerce a stabili condițiile universale ale funcționării hipertaxei, iar descrierea gramaticală ar trebui să observe posibilitățile și limitele hipertaxei în fiecare limbă, ca și funcțiile pe care le exprimă în fiecare limbă. Astfel, hipertaxa cuvintelor și a grupurilor de cuvinte la nivelul textului este în general mult mai redusă în întrebări decât în răspunsuri. Un răspuns de tipul *Jean* (în loc de „Jean a făcut-o", „Jean a spus-o") este cu totul firesc, pe când întrebări de tipul *(Și) Jean?* (în loc de „Dar Jean? Jean a venit?", „Dar Jean – Jean ce a făcut sau ce a zis?"), deși posibile, cer contexte speciale. De asemenea s-ar părea că,

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

exceptând cazurile de reluare explicită și de uzaj metalingvistic, cuvintele morfematice (cele cu semnificat pur instrumental) - articole, prepoziții, conjuncții - sunt în general excluse de la hipertaxa la acest nivel (ceea ce ar implica, de exemplu, că fr. *je,* care, spre deosebire de germ. *ich,* nu mai poate fi folosit ca răspuns la o întrebare de tipul: „Cine a făcut – sau a spus – asta?", nu mai este categorem, ci numai morfem). Cât despre restricțiile ce diferă în funcție de limbă, ajunge să ne gândim la verbele impersonale: în timp ce lat. *pluit,* sp. *llueve,* it. *piove,* rom. *plouă* pot constitui singure un enunț complet (care, la rândul său, poate funcționa ca text), faptul nu e posibil în cazul unităților corespondente din franceză, engleză sau germană, limbi în care locul subiectului trebuie ocupat cel puțin de către un element vid (*il, it, es): il pleut, it rains, es regnet.* Să mai remarcăm că aici nu este vorba pur și simplu de un morfem care, în flexiunea verbului, își asumă funcția unei desinențe: în germană, desinența este distinctă și în întregime funcțională, dar totuși *es (regnet)* este obligatoriu. La fel, pentru germ. *Hilfe!,* sp. *Socorro!,* ital. *Aiuto!,* rom. *Ajutor!* etc., în franceză avem *Au secours!,* nu **Secours!;* am văzut de asemenea că, pentru germ. *Feuer!* (și ital. *Fuoco!,* sp. *Fuego!,* rom. *Foc!* etc.), franceza trebuie să spună *Au feu!* sau *Du feu!* Cf. și fr. *Au voleur!* și *Les voleurs!,* ital. *Al ladro!* și *I ladri!* față de rom. *Hoții!* pentru ambele funcții. Dimpotrivă, în germană, în hipertaxa la nivelul textului, se s u p r i m ă adesea *es* „plin" (corespunzând lui *das, dies*) dintr-o construcție pasivă, pentru a exprima sensul „angajament, asigurare" (de exemplu *Wird gemacht!,* „Se face!"); iar cu anumite verbe putem, la același nivel, suprima și auxiliarul pentru a transmite sensul „somație, îndemn" (de exemplu *Aufgepaßt!,* „Atenție!"). Ceea ce numim „elipsă" - în măsura în care este vorba efectiv de un fapt lingvistic și nu de o fantomă ivită din imaginația gramaticienilor „logicişti" –, nu este, de cele mai multe ori, decât o formă de hipertaxă (adesea combinată cu antitaxa sub forma reluării). De altfel, în reluare putem de asemenea supraordona la nivelul frazei și al textului moneme și cuvinte morfematice; iar în reluarea metalingvistică, chiar segmente de cuvinte: cf. de exemplu *Cu.* (drept răspuns la o întrebare de tipul: „O doriți cu sau fără x?") sau fr. *-iste!* (corectând pe cineva care ar fi spus, de exemplu, *bouquinier* în loc de *bouquiniste).*

6. 2. 1. H i p o t a x a este fenomenul diametral opus hipertaxei: este proprietatea în virtutea căreia o unitate cu structură sintagmatică materială ce corespunde unui strat superior poate funcționa într-un strat inferior sau în m a i m u l t e straturi inferioare, în principiu până la stratul monemelor. Gramatica tradițională, ca și gramatica modernă, cunoaște bine - și de obicei se limitează la - hipotaxa enunțurilor, în care subordonarea unei structuri superioare este imediat evidentă, deoarece o sintagmă cu structură propozițională „preferată" (una cu subiect și verb sau, cel puțin, cu un verb predicativ) funcționează în

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

această situație ca „parte" (subiect, obiect, complement etc.) a unei alte „propoziții". Totuși, acesta nu e decât un caz particular al unui fenomen mult mai vast. În principiu, orice unitate, de la oricare strat superior până la stratul monemelor, poate fi subordonată. Un text poate funcționa ca enunț într-un alt text; un enunț, drept clauzulă sau grup de cuvinte; un grup de cuvinte, în calitate de cuvânt gramatical; un cuvânt, ca element minimal. Iar una și aceeași unitate sintagmatică poate fi de mai multe ori subordonată, în mai multe straturi inferioare succesive. În principiu, un „text" ar putea fi subordonat succesiv în toate straturile inferioare până la stratul monemelor, chiar dacă exemplele de acest tip sunt puțin numeroase. Sunt în schimb perfect obișnuite situațiile de subordonare în stratul imediat inferior sau în al doilea ori în al treilea strat inferior. Astfel, în latină procedeele discursului indirect sunt procedee de subordonare a textelor la nivelul enunțului, al clauzulei sau chiar al grupului de cuvinte; „propozițiile subordonate" reprezintă subordonări ale enunțului și clauzulei la nivelul grupului de cuvinte; în cazul lui *E adevărat că x a spus asta* (cf. aici mai sus), avem hipertaxa clauzulei „comentariu", care își asumă funcția „frazei", și, în același timp, hipotaxa clauzulei comentate; cuvintele compuse (cum ar fi germ. *Haustier, Apfelbaum*) și perifrazele lexicale (cum ar fi fr. *beau-frère, poule mouillée*) constituie din punct de vedere gramatical subordonări ale grupului de cuvinte la nivelul cuvântului; locuțiunile de tipul *cu ajutorul (a),* germ. *mit Hilfe von* sunt grupuri de cuvinte – iar germ. *mittels, angesichts,* cuvinte materiale – funcționând la nivelul elementelor minimale (aproximativ ca și *cu* ori *mit*).

6. 2. 2. O întreagă serie de fenomene care par a ridica dificultăți pot fi interpretate în mod satisfăcător în cadrul acestei concepții despre hipotaxă. Ne limităm aici la a semnala câteva dintre ele. Mai întâi, problema „conjuncțiilor subordonante": în realitate nu există așa ceva, pentru că subordonarea nu este o „unire"; ele au ajuns să fie atestate numai plecând de la pretinsul paralelism între hipotaxă și parataxă. În măsura în care ele constituie o clasă particulară de instrumente, aceste „conjuncții" sunt, în limbile noastre, fie pur și simplu morfeme subordonatoare, fie p r e p o z i ț i i combinate cu (sau implicând) asemenea morfeme. În principiu, pentru a subordona enunțuri sau clauzule cu structură propozițională, avem nevoie de două instrumente: un instrument pentru a marca subordonarea ca atare, adică pentru a semnala că o structură propozițională cu verbul conjugat funcționează ca parte a unei propoziții, și nu ca propoziție, și un instrument pentru a indica funcția asumată de această structură în enunț. În limbile romanice, marca subordonării unei sintagme propoziționale este fr., sp., port. *que*, ital. *che,* rom. *că*. Prin urmare, dacă este vorba de subordonare în vederea unei funcții sintagmatice nemarcate altfel în enunț („subiect", „obiect"), atunci nu se utilizează decât această marcă (de

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

exemplu *el spune că...*). Iar dacă începutul sintagmei propoziționale este deja semnalat printr-un pronume sau adverb interogativ, atunci se renunță la orice marcă; în spaniolă însă, mai ales în spaniola populară (și, într-o măsură mai mică, la același nivel al limbii, în italiană și română), nu rareori întâlnim marca subordonării și în acest caz, în special dacă e vorba de subordonarea unei succesiuni de enunțuri, iar verbul lor regent este suprimat sau se află destul de departe în context; cf. sp. *me pregunta dónde estuve,* dar adesea: ... *que dónde estuve, que qué hice, que cuándo vine.* Dacă, dimpotrivă, avem de-a face cu o funcție sintagmatică introdusă (în cazul cuvântului sau al grupului de cuvinte) printr-o prepoziție, așa-numita conjuncție subordonantă este reprezentată frecvent chiar de această prepoziție urmată de *que, che, că;* de exemplu **pour** *finir,* dar **pour qu** *'il finisse;* **avant** *la guerre,* dar **avant que** *la guerre commence* etc. Cu alte cuvinte, subordonăm mai întâi cu ajutorul unui instrument de subordonare (*que*) și apoi introducem sintagma astfel subordonată prin prepoziția corespunzătoare funcției sintagmatice respective. Cf. și: fr. *après* și *après que, pendant* și *pendant que, par* și *par(ce) que;* sp. *para* și *para que, por* și *porque, antes de* și *antes de que, después de* și *después de que,* și chiar: *de – de que, a – a que, con – conque* etc. În franceză, acest mod de funcționare a „conjuncțiilor subordonante" se vădește și prin faptul că o subordonată coordonată cu alta se introduce numai prin *que (pendant que... et que):* nu mai avem nevoie de prepoziție, pentru că ea este deja exprimată; și chiar în cazul lui *si,* unde structura prep. + *que* nu apare din punct de vedere „constituțional", din punct de vedere funcțional există un *que* implicit, care poate să reapară în coordonarea protazelor (de exemplu *s'il vient et qu'il te dise...).* Paralelismul dintre conjuncțiile subordonatoare se constată, de altfel, și în limbile mai puțin analitice din punct de vedere funcțional. Astfel, în latină avem *ante* și *antequam, post* și *postquam;* iar în cazul lui *ut* și *cum,* prepoziția și „conjuncția" coincid: mai exact, *cum* nu este decât prepoziție (aprox. „cu"), dar una care poate introduce și sintagme cu structură propozițională. În germană, instrumentul subordonării este *daβ,* care, din punct de vedere funcțional, nu este altceva decât articolul neutru *das* (cu care, de fapt, și coincide din punct de vedere material, în ciuda grafiei diferite); prin urmare, acest *daβ* se declină pentru a alcătui, împreună cu anumite prepoziții, „conjuncții subordonante": cf. *seit* și *seitdem, nach* și *nachdem.*

O altă problemă care, datorită concepției noastre despre subordonare, își pierde consistența este aceea a determinării unui grup de cuvinte cu ajutorul unui morfem „legat" (de exemplu, o desinență). Astfel, știm că *the king of England's army* poate fi ambiguu în sensul că *s* al genitivului poate fi raportat fie numai la *England,* fie la *the king of England,* astfel încât construcția poate semnifica „regele armatei Angliei" sau „armata regelui Angliei"; și am văzut că în acest

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

caz și în cazurile similare problema segmentării pune și problema statutului acestui *s:* combinându-se cu un grup de cuvinte în construcția *king of England's,* el ar trebui să fie un cuvânt, dar, pe de altă parte, nu este decât o formă legată în cazul lui *England's.* Or, în realitate problema nu există: pur și simplu, un grup de cuvinte (aici, *king of England*) se poate subordona la nivelul cuvântului și primi, în consecință, „terminațiile" unui cuvânt. În germană aceasta este chiar o normă stabilită pentru numele proprii alcătuite din mai multe cuvinte (astfel, de exemplu *Wilhelm von Humboldts,* la genitiv, întocmai *Humboldts,* „(al) lui Humboldt"). Dar am auzit deja și construcții ca *unter dem Strich-***er** (comparativ de la *unter dem Strich*). Un alt caz în care se impune interpretarea în acest sens este acela al anumitor prepoziții care sunt simultan „lexeme" și „locuțiuni prepoziționale". Într-adevăr, germ. *mittels, angesichts, zwecks, bezüglich,* fr. *pendant, durant* etc., germ. *mit Hilfe von, in Anbetracht* + genitiv, *cu ajutorul, prin intermediul, față de, în concordanță cu* nu sunt pur și simplu „prepoziții": ele sunt „cuvinte", respectiv „grupuri de cuvinte" subordonate la nivelul elementelor minimale și funcționând, ca elemente ale acestui nivel, c a niște prepoziții (de exemplu, *cu ajutorul, prin intermediul* corespund aproximativ lui *cu,* respectiv *prin*). În gramaticile noastre, găsim liste închise de prepoziții (de exemplu „prepoziții cu acuzativul: *durch, für, gegen, ohne, um"*) și apoi liste deschise (cu un „etc." la sfârșit) unde figurează, de pildă, *angesichts, zwecks, mittels, bezüglich, ungeachtet, unbeschadet,* poate și *trotz,* plus *in Anbertracht, unter Berücksichtigung* etc. (în gramatica germană, acestea sunt, în general, așa-zisele „prepoziții cu genitivul", care se construiesc adesea cu *von,* în virtutea echivalenței dintre genitiv și *von* + dativ). Or, listele rămân deschise nu din motive empirice, ci pentru că nu reprezintă liste de elemente deja date (chiar dacă multe dintre ele sunt deja fixate prin tradiție), ci reprezintă un p r o c e d e u. Acest procedeu ar trebui recunoscut ca atare și descris în cadrul subordonării; am vedea atunci că listele respective ar trebui mult lărgite, deoarece, din punct de vedere, funcțional, *în ceea ce privește, was... betrifft* etc. sunt și ele „prepoziții".

6. 2. 3. Ca în cazul hipertaxei și al celorlalte proprietăți ale straturilor de structurare, diferitele limbi nu realizează fenomenul hipotaxei în aceeași măsură și în aceleași situații. Astfel, în japoneză nu există hipotaxă a enunțurilor (iar ceea ce în limbile noastre traducem prin propoziții subordonate nu sunt în japoneză altceva decât diferite tipuri de coordonare). La fel, anumite tipuri de subordonare, cum ar fi genitivul absolut în greacă, acuzativul cu infinitivul din greacă și latină, ablativul absolut în latină, compunerea nominală etc. sunt procedee proprii fiecărei limbi, procedee pe care alte limbi nu le cunosc sau nu le utilizează în egală măsură. În consecință, în descrierea funcțională a limbilor, ar trebui mai întâi să ne întrebăm ce anume se subordonează în fiecare limbă

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

(deci care sunt straturile funcționale care pot fi subordonate) și apoi cum se face subordonarea, care sunt procedeele deschise ale subordonării și care sunt produsele în cele din urmă fixate („lexicalizate") ale acestor procedee.

6. 3. 1. P a r a t a x a este bine cunoscută în gramatica tradițională și modernă, dar este adesea interpretată într-o manieră nesatisfăcătoare. Astfel, de exemplu, s-a susținut că ea nu are structură sintactică sau că nu constituie o structură. Și s-a încercat - plecând de la exemple ca *Jean și Marie citesc,* analizate drept corespunzând cu *Jean citește + Marie citește* - interpretarea cel puțin a unor tipuri de parataxă (aici, coordonarea copulativă) drept corespunzând întotdeauna unei parataxe a enunțurilor, interpretare semnalată ca mai mult decât îndoielnică de cazuri precum *Jean și Pierre se ceartă* (unul cu celălalt), *Jean și Pierre sunt egali* etc. În realitate, interpretarea exactă a parataxei nu poate fi făcută decât dacă ne raportăm la straturile de structurare. Din acest punct de vedere, parataxa este proprietatea în virtutea căreia două sau mai multe unități ale unui strat funcțional se pot combina c h i a r l a n i v e l u l r e s p e c t i v pentru a constitui, î n a c e l a ș i s t r a t, o nouă unitate apță de a contracta raporturi sintagmatice specifice unităților simple ale acelui strat. Ceea ce caracterizează parataxa este deci faptul că unitățile combinate sunt echivalente din punct de vedere gramatical (nici una nu o determină pe cealaltă) și că unitatea rezultantă este de asemenea gramatical echivalentă unităților combinate: ea nu aparține unui nivel superior, ci aceluiași nivel de structurare. Astfel, două cuvinte coordonate nu constituie un „grup de cuvinte" ca unitate gramaticală a nivelului imediat superior. În acest sens, în parataxă nu există vreo funcție sintagmatică între unitățile combinate. Tocmai asta ar intenționa să exprime afirmația că parataxa „nu are structură" sau „nu este o structură sintactică": o construcție paratactică nu are o s t r u c t u r ă d e d e p e n d e n ț ă care ar implica simultan două straturi, dar are, evident, o s t r u c t u r ă f u n c ț i o n a l ă (opozițională sau paradigmatică), deoarece unitățile combinate paratactic sunt combinate într-un raport determinat, fapt care se manifestă în opoziția dintre diversele tipuri de parataxă (parataxă copulativă, adversativă, disjunctivă: *A și B / A, dar B / A sau B)* și în opozițiile posibile în interiorul acestor tipuri.

6. 3. 2. Ca și pentru celelalte proprietăți ale straturilor de structurare, și pentru parataxă trebuie pusă problema posibilităților și limitelor sale tocmai prin raportare la aceste straturi. Cu alte cuvinte, trebuie să ne întrebăm mai întâi care sunt unitățile ce pot fi coordonate, în general și într-o limbă dată. În principiu, desigur, nu există limite: orice unitate se poate coordona cu orice altă unitate din același strat și în interiorul aceleiași funcții sintagmatice. Putem coordona enunțurile în vederea aceleiași funcții textuale, cuvintele gramaticale și grupurile de cuvinte pentru funcții cum ar fi subiectul, atributul, complementul etc. și

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

chiar prepoziții și conjuncții în stratul monemelor (cf. de exemplu *cu și fără cărți, și/sau cărți).* Singura condiție de respectat este ca unitățile să aparțină aceluiași strat sau să fie a t r i b u i t e aceluiași strat prin hipertaxă ori hipotaxă (de unde și ambiguități cum sunt *[old men] and women / old [men and women],* depinzând de ordinea operațiilor îndeplinite în strucurarea expresiei: constituirea grupului de cuvinte *old men* și apoi coordonarea cu *women* sau, dimpotrivă, mai întâi coordonarea lui *men* cu *women,* la nivelul cuvântului, iar apoi constituirea grupului de cuvinte cu determinarea *old*).

Prin urmare, nu e justificat să reducem parataxa (sau majoritatea formelor ei), mai ales parataxa copulativă, doar la parataxa enunțurilor, considerând orice construcție paratactică cu verb conjugat drept un fel de sumă algebrică însoțită de „ștergerea" elementelor identice din enunțurile coordonate. De fapt această reducție este posibilă, ba chiar rezonabilă, în cazuri precum *Jean și Marie citesc mult* (în mod normal: *Jean citește mult + Marie citește mult*), dar este îndoielnică într-un exemplu ca *Jean și Marie s-au căsătorit* și cu totul nerezonabilă și absurdă în exemple ca: *Jean și Pierre sunt egali, Jean și Marie sunt părinții lui Paul, Marie și-a pus rochia cu alb și negru,* care evident, nu echivalează cu: *Jean este egal + Pierre este egal, Jean este părintele lui Paul + Marie este părintele lui Paul, Marie și-a pus rochia cu alb + Marie și-a pus rochia cu negru.* În toate aceste cazuri nu este vorba de fapt de chestiunea, greșit formulată, a unui nivel unic al coordonării, ci, în fond, de o r d i n e a o p e r a ț i o n a l ă urmată în constituirea expresiei, ordine care ar trebui refăcută în sens invers în interpretare, fapt adesea nu lipsit de dificultăți. Astfel, în *Jean și Pierre sunt egali, Jean și Marie sunt părinții lui Paul, Marie și-a pus rochia cu alb și negru,* se petrece, în mod normal, mai întâi coordonarea lui *Jean* și *Pierre, Jean* și *Marie, alb* și *negru,* iar apoi predicația (constituirea enunțului); interpretarea se efectuează aproape automat în acest sens datorită valorii lexicale a cuvintelor *egali* și *părinții* și datorită faptului că *rochie* stă la singular. În exemplul *Jean și Marie s-au căsătorit,* interpretarea gramaticală primară și „în afară de context" implică de asemenea ordinea operațională: 1. coordonare, 2. predicație (asta, din cauza valorii lexicale a lui *a se căsători,* care, în conformitate cu uzajul curent în comunitățile europene, implică referința la două persoane de sex opus); dar în situații concrete, interpretarea contextuală ar putea conduce tot „automat" la ordinea contrară (adică: *Jean se căsătorește* [dar nu cu Marie] + *Marie se căsătorește* [dar nu cu Jean]), lucru care, în ultimă instanță, depinde de ceea ce știe deja ascultătorul și „interpretul" despre Jean și Marie (cf. și interpretarea „imediată", în același fel, pentru: *Jean și Alfred se căsătoresc, Marie și Monique s-au căsătorit*). Și chiar într-un exemplu ca *Jean și Marie citesc,* unde interpretarea „primară" ne dă ordinea: 1. predicație, 2. coordonarea enunțurilor (adică *Jean citește + Marie citește),* ordinea contrară

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

(mai întâi coordonarea lui *Jean* și *Marie* la nivelul cuvântului și apoi predicația prin *citesc*) este în egală măsură posibilă: de exemplu, dacă este vorba de o aplicație evident „semelfactivă" a acestui enunț.

6. 3. 3. Ceea ce trebuie să identificăm și să delimităm în descrierea gramaticală sunt mai degrabă eventualele restricții privind coordonarea în diferite limbi și, în consecință, diferențele dintre limbi în această privință. Astfel, în turca „autentică", coordonarea de tipul *lupul și mielul* (de exemplu într-un titlu) nu este permisă: trebuie să spui, după caz, „Cu mielul, lupul" sau „Cu lupul, mielul". La fel, gramatica spaniolă (cel puțin gramatica normativă) exclude coordonarea prepozițiilor în construcții cum ar fi *con y sin libros,* impunând în acest caz *con libros y sin ellos.* Chiar această construcție – *mit und ohne Bücher* – este însă admisă în germana curentă, în ciuda faptului că *mit* și *ohne* se construiesc cu cazuri diferite, *mit* singur cerând *Büchern* (ceea ce arată că ordinea operațională este: 1. coordonarea prepozițiilor, 2. determinarea prepozițională a substantivului). Ne vom aminti de asemenea că o coordonare de tipul lat. *maior et qui prius imperaverat,* posibilă în limbile romanice, nu este posibilă în germană, iar coordonările „ad sensum" ca lat. *recte et vera loqui, dictator de se pauca ac modice locutus* nu sunt admise nici în germană, nici în limbile romanice.

6. 3. 4. După ce a stabilit în ce măsură se realizează coordonarea (raportată la straturile de structurare) în limba supusă descrierii, sintaxa funcțională trebuie să stabilească tipurile de parataxă care funcționează în acea limbă și eventualele opoziții funcționale în interiorul fiecărui tip, deoarece nu e necesar ca tipuri de parataxă cum ar fi copulativul, adversativul și disjunctivul să fie universale ca atare, și cu atât mai puțin ca opozițiile funcționale din interiorul fiecărui tip să fie pretutindeni aceleași. Dimpotrivă, ne putem aștepta ca – în virtutea principiului economiei sistemice (analogiei funcționale) – diferitele tipuri de coordonare să se structureze, în măsura posibilului, într-o manieră analoagă în limba dată, adică să prezinte opoziții mai mult sau mai puțin „paralele". Am văzut mai sus (**2. 6.**) că în latină coordonarea copulativă prezenta în esență structura *A et B // A atque B / AB -que;* ei bine, coordonarea disjunctivă prezintă, în aceeași limbă, o structură aproape paralelă: *A aut B // A vel B / A sive B* (sau *AB-ve*). În plus, din moment ce în fiecare limbă coordonarea – ca orice alt fapt gramatical – se integrează unui anumit sistem, în care este delimitată de către alte fapte gramaticale, randamentul său funcțional în ceea ce privește designația și constituirea sensului poate să difere de la o limbă la alta. Astfel, în japoneză, unde nu există subordonare a enunțurilor, parataxa acoperă (în designație) și raporturi care, în limbile europene, se exprimă cel mai frecvent cu ajutorul subordonării. Într-adevăr, coordonarea (copulativă) exprimă în această limbă, ca și în altele, diferite tipuri de conexiune între „stările de lucruri" designate; cu aproximație:

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

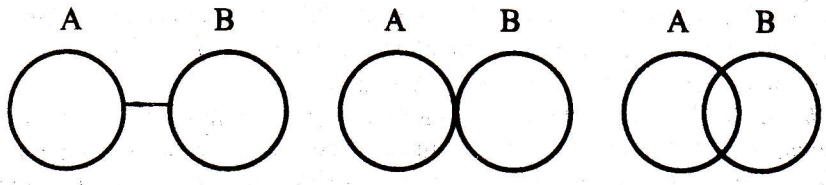

1. 2. 3.

Or, o conexiune ca cea de tipul al treilea poate, firește, să sugereze sau să implice ca valoare secundară (variantă de conținut) o relație de dependență „consecutivă" sau „cauzală", valoare exprimată în sine, ca invariantă, în alte limbi.

6. 3. 5. O problemă specifică privitoare la parataxă este cea a eventualei structuri „interne" a construcțiilor paratactice, adică problema de a ști dacă, în afara funcționării ca unități opozitive în structurile paradigmatice (de tipul *A et B // A atque B* etc.), aceste construcții exprimă și raporturi „orientate" între elementele care le alcătuiesc. Problema nu se rezolvă dacă spunem pur și simplu că, prin definiție, neexprimând raporturi explicite de dependență sau determinare, construcțiile paratactice, mai ales copulativele, nu prezintă structură sintagmatică sau internă. Într-adevăr, este evident, în primul rând, că ordinea elementelor nu e deloc indiferentă (și că se manifestă printr-un anume raport de implicație, aproape de „dependență") în construcțiile adversative și disjunctive. E adevărat că aceste implicații sau „dependențe" pot fi reduse în aceste cazuri la opoziții funcționale între paradigmele respective. Dar raporturi analoage se exprimă și în construcțiile copulative; adesea, ordonarea elementelor „adiționate" nu este nici aici indiferentă. Astfel, de exemplu: *A comis o crimă și a fost condamnat, A studiat la universitate și a devenit medic, S-a măritat și a avut un copil* nu spun ceea ce spun construcțiile cu ordinea inversată: *A fost condamnat și a comis o crimă, A devenit medic și a studiat la universitate, A avut un copil și s-a măritat.* Or, a spune că structurile paratactice exprimă raporturi interne de „dependență" echivalează cu a spune că „parataxa include hipotaxa" ori că „parataxa este și hipotaxă", ceea ce pare paradoxal. Dar în realitate paradoxul e ușor de rezolvat: e vorba într-adevăr simultan de parataxă și hipotaxă, dar nu la același nivel de structurare gramaticală. Fiecare dintre aceste unități reprezintă o unitate a aceluiași nivel cu elementele care o alcătuiesc în stratul enunțului, fiind, în acest sens, construcții paratactice. Dar ele exprimă în același timp raporturi interne de dependență în ceea ce privește s e n s u l d i s c u r s u l u i, manifestând, în consecință, funcții sintagmatice la nivelul t e x t u l u i: elementele B din aceste construcții, coordonate la nivelul frazei, sunt, ca unități textuale, subordonate elementelor A. *Mutatis mutandis,* în acest caz avem, în fond, același fenomen pe care îl avem în cazul enunțurilor

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

introduse prin *așadar, în consecință, deoarece* (germ. *folglich, also, denn),* unde este vorba tocmai de hipotaxă la nivelul textului. De altfel, acesta este sensul în care, în gramatica tradițională și școlară, propozițiile „conclusive" și „cauzale explicative", deși exprimă conținuturi asemănătoare cu ale propozițiilor subordonate, sunt considerate, nu fără justificare, ca fiind propoziții „principale" sau „independente": într-adevăr, ele sunt independente la nivelul enunțului, dar reprezintă elemente subordonante în calitatea lor de secțiuni ale unor unități de conținut la nivelul superior, cel textual.

6. 4. 1. A n t i t a x a (înlocuirea sau substituția) este proprietatea în virtutea căreia o unitate a unui strat gramatical oarecare, deja prezentă sau virtual prezentă („prevăzută") în lanțul vorbit poate fi reprezentată - reluată sau anticipată - de către o altă unitate într-un alt punct al lanțului vorbit (în discursul individual și în dialog), unitatea „substituentă" putând fi o parte a unității substituite, un instrument având ca specifică această funcție sau chiar zero. Acesta este un fenomen bine cunoscut în aria pronumelor care „înlocuiesc" (= reprezintă) lexeme (cuvinte sau grupuri de cuvinte), chiar și lexeme inexistente ca atare în limbă, ca în cazul pronumelor „neutre" (fr. *ceci, cela,* sp. *esto, ello,* germ. *das, dies,* engl. *it* etc.), care se pot raporta la un fapt, la o circumstanță sau la o situație. Dar fenomenul antitaxei este în realitate mult mai vast și privește, în principiu, toate straturile gramaticale, de la stratul textului până la cel al elementelor minimale. Astfel, reluarea cu ajutorul fr. *oui, non, si* sau germ. *ja, nein, doch* privește (fără deosebire) nivelurile enunțului și ale textului; iar non-repetiția (reluare prin zero a) unei prepoziții în coordonarea complementelor sau (în franceză, germană etc.) a pronumelui subiect în coordonarea a două sau mai multe verbe privește stratul elementelor minimale.

Din punct de vedere „constituțional", în interiorul antitaxei putem distinge anticiparea și reluarea (sau „anafora"), adică reprezentarea „înspre înainte" și „înspre înapoi"; asta chiar și pentru reprezentarea prin zero. Astfel, germ. *das* în *Das sind meine Bücher* și pronumele interogative de toate felurile (substantive, adjective, adverbe) sunt aproape constant „anticipatori", pe când germ. *darin, daher,* fr. *y, en* sunt anaforice (instrumente reluante). Pe de altă parte - și din punct de vedere funcțional - trebuie să distingem antitaxa pur materială, în care unitatea substituentă are aceeași funcție ca și unitatea substituită, și antitaxa funcțională, în care unitatea substituentă, pe lângă că reprezintă unitatea substituită, are și o funcție a sa, proprie domeniului substituției. Astfel, în sp. *Clara y duramente,* avem o antitaxă pur materială (zero-ul anticipator al lui *clara* este exact aceeași funcție ca și *-mente* din *duramente*), în timp ce în reluarea prin *oui, non, si* avem de-a face cu o antitaxă funcțională, deoarece aceste particule, în afară de faptul că reprezintă ceea ce a spus interlocutorul (constituind prin aceasta „pro-fraze" sau „pro-texte"),

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

exprimă și o luare de poziție din partea subiectului vorbitor: acordul sau dezacordul cu un conținut manifestat de interlocutor.

La rigoare, antitaxa este un fenomen „transfrastic", un fenomen din planul „discursului" sau „textului", pe de o parte pentru că privește constituirea discursului ca atare, structurarea materială și funcțională a lanțului vorbit, iar pe de alta pentru că ignoră granițele dintre enunțuri, funcționând independent de aceste granițe, atât în interiorul uneia și aceleiași fraze, cât și în mai multe enunțuri simultan și, cel mai frecvent, tocmai dincolo de limitele dintre enunțuri. Prin urmare, acest fenomen aparține domeniului lingvisticii textului. Totuși, antitaxa trebuie studiată și descrisă și în gramatica limbilor, chiar și într-o „phrase-grammar", pentru că limbajul înlocuit prezintă procedee materiale și funcții care îi sunt proprii și pentru că limbile ca sisteme paradigmatice prezintă o remarcabilă diversitate în această privință: adică deoarece limbajul înlocuit are propria lui gramatică idiomatică, diferită de aceea a limbajului nonînlocuit. Antitaxa este, cu siguranță, un fenomen privitor la sintagmatica discursului, dar diversele limbi au paradigme materiale și funcționale destinate tocmai realizării acestui fenomen.

6. 4. 2. Astfel – în ce privește antitaxa materială –, în răspunsul la o întrebare, germana, portugheza, sârba, croata etc. pot relua o formă verbală perifrastică numai cu ajutorul auxiliarului: germ. *Hast du gelesen? – Ich habe* (sau *Habe ich), Wirst du singen? – Ich werde;* port. *Tens viajado? – Tenho;* sb., cr. *Jesi li čitao? – Jesam* („Ai citit?" – „Am citit" [dar literal: „sunt", corespunzător în acest caz, auxiliarului rom. *am*]), *Čitat-ćeš? – Hoću* („Vei citi?" – „Voi citi" [dar literal „voi(esc)", auxiliar al viitorului]). Această posibilitate nu există însă în franceză, italiană, română etc., limbi în care am putea cel mult relua o formă perifrastică de trecut cu ajutorul participiului (posibilitate care există de altfel și în germană, portugheză,sârbă, croată etc., unde exprimă o nuanță diferită de cea exprimată de reluarea prin auxiliar). În spaniolă, într-o serie de adverbe coordonate, derivatul adverbial *-mente* nu se exprimă de obicei decât o singură dată, la sfârșitul seriei, ceea ce înseamnă că *-mente* este anticipat prin zero (de exemplu *Le habló dura y francamente,* „I-a vorbit aspru și deschis"), pe când această posibilitate n-a reușit să se constituie în procedeu regulat în italiană (unde a fost întotdeauna o posibilitate marginală), iar în franceză nu apare deloc. În catalană, în această situație avem un procedeu antitactic perfect analog, dar exact invers față de spaniolă, adică o r e l u a r e a derivativului prin zero: *Li parlà durament i franca.* Anticiparea prin zero a determinatului într-o serie de compuși (de exemplu *Taschen-, Wand- und Turmuhren*) este un procedeu tipic și cu totul regulat în germană, pe când în limbile romanice se aplică doar sporadic (de exemplu sp. *socio- y etnolingüística*), nefiind cu adevărat curent decât pentru anumiți compuși cu prefixe prepoziționale (de exemplu *l'avant et*

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

l'après-guerre, aproximativ ca germ. *die Vor- und Nachkriegszeit*).

Cât despre antitaxa funcțională, trebuie să subliniem că funcțiile și categoriile funcționale ale limbajului înlocuit diferă adesea de cele care se înfățișează în limbajul nonînlocuit și, în același timp, sunt structurate diferit de la o limbă la alta. Astfel, în germană și în multe alte limbi (franceză, italiană, engleză etc.), opoziția de număr este suprimată la pronumele interogativ personal: *Wer ist gekommen?* și chiar *Wer* **sind** *diese Leute? (Cine a venit?, Cine sunt acești oameni?),* pe când în spaniolă ea s-a păstrat, deși nu în exact aceleași condiții ca în limbajul nonînlocuit: folosim pluralul dacă știm (sau spunem explicit) că e vorba de mai multe persoane (*¿Quiénes vinieron?, ¿Quiénes son estas personas?*); dacă nu, adică dacă știm că e vorba de o singură persoană sau nu suntem informați cu privire la participanții la o acțiune - folosim singularul (*¿Quién vino?).* În germană, opozițiile de gen și număr sunt de asemenea suprimate pentru relativ-interogativ (direct și indirect) folosit ca nume predicativ; în consecință, într-o asemenea utilizare, acest pronume se prezintă întotdeauna la forma de neutru singular: *Welches ist der Unterschied? Welches waren diese Bücher?* (dar firește: *Welchen Unterschied sehen Sie? Welche Bücher haben Sie gelesen?* etc.). La fel stau lucrurile cu pronumele demonstrativ utilizat pentru anticipare: *Das ist eine Dame, Das sind Bücher* (cf., în același sens, sb., cr. *To su knjige* „Acestea sunt [niște] cărți"). În franceză, avem aceeași neutralizare la *ce (c'est, ce sont)*, dar nu și la alte demonstrative, și nici la relativul-interogativ *quel, quelle, quels, quelles.* În spaniolă, *Esto es un árbol* e posibil în anumite condiții, dar în majoritatea cazurilor se spune *Éste es un árbol, Ésta es una puerta;* în italiană, *Questo è un albero, Questa è una porta, Questi sono libri* sunt singurele expresii firești (adică genul și numărul trebuie specificate în anticipare). În toate aceste cazuri, întâlnim o r e d u c ț i e f u n c ț i o n a l ă în limbajul înlocuit față de limbajul nonînlocuit. În alte cazuri se constată tocmai contrariul. Astfel, în engleză categoria genului substantival nu apare decât în înlocuirea substantivelor prin pronumele personale *he, she, it;* în limbajul nonînlocuit, ea este o categorie „ascunsă" sau „latentă", adică nu e funcțională. Cf. și exemplul germ. *Ich sehe es – Ich bin es,* fr. *Je le vois – Je le suis,* sp. *Lo veo – Lo soy,* ital. *Lo vedo – Lo sono,* unde apare aceeași formă pentru complementul direct neutru (în germană) sau masculin singular și pentru înlocuirea unui nume predicativ de orice număr și gen (de exemplu, pentru a răspunde afirmativ la o întrebare ca *Sind Sie Arzt?, Êtes-vous médecin?).* Și vom observa că în alte limbi se poate efectua înlocuirea prin pronume a complementului direct, dar nu și același tip de înlocuire a numelui predicativ; este cazul englezei și al românei, unde există *I see it, O văd,* dar nu și **I am it, *O sunt.*

6. 4. 3. Prin urmare, în descrierea gramaticală a unei limbi date, trebuie să ne

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

întrebăm mai întâi care sunt tipurile operante de antitaxă sau dacă un tip ori altul există în limba supusă descrierii. Apoi, dacă textul există, care sunt opozițiile în care se realizează, deci care este paradigma funcțională ce îi corespunde și, în sfârșit, care este randamentul funcțional al acestor opoziții în activitatea lingvistică, norma de realizare a funcțiilor respective. Să examinăm sub acest aspect reluarea textuală de tipul *ja, nein, doch,* fr. *oui, non, si.* Mai întâi, constatăm că acest tip de reluare există în multe limbi moderne și că exista și în greaca veche, dar nu și în latină. Într-adevăr, în latină se răspundea de obicei prin repetarea verbului: *Fecistine hoc? – Feci* (sau *Hoc feci) / Non feci.* Apoi, observăm că acest tip de reluare este structurat diferit în diverse limbi. Astfel, în germană și în franceză avem paradigma: *ja – oui* („afirmare a celor afirmate în întrebare, sau mai exact în presupoziția acesteia") / *nein –non* („negare atât a celor afirmate, cât și a celor negate în întrebare") / *doch – si* („afirmare a celor negate"). În spaniolă și italiană, dimpotrivă, nu există ca opoziție de bază decât: *sí* („afirmare a conținutului întrebării, independent de 'semnul' pozitiv sau negativ al acesteia") / *no* („negare a aceluiași conținut"). În rusă avem de asemenea o opoziție de bază cu doi termeni – *da / нет* –, dar una complet diferită; într-adevăr, ea nici nu afirmă, nici nu neagă direct conținutul (starea de lucruri) designată de întrebare, ci exprimă doar acordul sau dezacordul cu „semnul" (pozitiv sau negativ al) acesteia: „da – da" sau „nu – nu" = *da,* „da – nu" sau „nu – da" = *нет.* Iar în japoneză, particula ce ar corespunde cu aproximație fr. *oui* sau germ. *ja* nu implică nici un fel de luare de poziție în privința valorii ontice a conținutului exprimat de interlocutor, spunând mai degrabă că urmărim ceea ce spune, că înțelegem și că suntem pregătiți să interpretăm ceea ce comunică (un fel de *Da, da, ... continuați; vă ascult).* În sfârșit, în ceea ce privește norma de realizare, vom observa că nu ajunge să constatăm identitatea sau similitudinea anumitor opoziții de la nivelul sistemului de posibilități pentru a le justifica randamentul funcțional în utilizare: acesta trebuie constatat ca atare în vorbire. Astfel, româna și portugheza dispun, pentru reluarea pe care o discutăm aici, de aproximativ aceleași posibilități ca și spaniola ori italiana: rom. *da / nu,* port. *sim / não;* dar cele două limbi preferă, în utilizarea curentă, tipul latin de replică prin verbul de conjugat, mai ales când este vorba de o replică afirmativă (vom fi remarcat deja că rom. *da* este un împrumut – recent – din slavă). Aceasta chiar dacă, alături de verb, putem folosi î n p l u s particula de afirmație sau negație (de exemplu port. *faço, sim; não faco, não).* Portugheza utilizează acest tip de răspuns chiar și cu verbe situative ca „a locui": *Mora aqui o senhor Gomes?* („Dl Gomes locuiește aici?") – *Mora* („Locuiește"), sau *Mora, sim* și, mai puțin frecvent, *Sim, mora.*

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

Concluzii și perspective

7. 1. Am văzut că gramatica funcțională, ale cărei fundamente și principii le-am schițat aici, este și trebuie să fie partea centrală și „determinantă" a oricărei gramatici și că, de fapt, așa și este întotdeauna, cel puțin implicit, chiar și atunci când e negată sau ignorată, deoarece funcția, semnificatul gramatical, constituie piatra de încercare, punctul de reper indispensabil oricărei probleme de gramatică. Într-adevăr, gramatica „constituțională" depinde în întregime de gramatica funcțională; aceasta nu numai în virtutea raportului obiectiv și real dintre semnificat și semnificant - adică nu numai pentru că structurarea conținutului formează adevărata „substanță" a gramaticii, pe când structurile materiale nu reprezintă decât manifestarea ei exterioară în vederea comunicării -, ci și pentru că - din cauza frecventelor omofonii ce fac ca paradigmele gramaticale să se intersecteze - structurile constituționale nu pot fi obiectiv stabilite decât prin raportare la funcții. Astfel, sp. *casas* „case" aparține unei anumite paradigme materiale în virtutea funcției sale și nu invers, aceeași formă materială putând aparține și paradigmei verbului *casar*. O gramatică pur constituțională elaborată fără raportare la funcțiile gramaticale, pe lângă că este rațional absurdă, este empiric imposibilă; și de fapt de fiecare dată când s-a pretins a fi elaborată (de exemplu, bazându-se exclusiv pe „distribuție"), s-a recurs, chiar dacă nemărturisit, la criterii funcționale. La fel, gramatica „relațională" depinde de gramatica funcțională, dat fiind că „relațiile" pot fi observate și delimitate coerent numai prin raportare la paradigmele funcționale deja stabilite ca atare, și că posibilitățile designaționale, „variantele funcționale", nu pot fi identificate, delimitate și justificate decât prin raportare la unitățile funcționale, și nu invers. Numai gramatica funcțională corespunde prin definiție (adică prin însăși natura sa) g r a m a t i c i i r e a l e, sistemului gramatical al fiecărei limbi, sistem pe care își propune nu să-l construiască arbitrar (sau să-l „simuleze"), ci să-l descopere și să-l expliciteze: să-l d e s c r i e î n r e a l i t a t e a l u i o b i e c t i v ă. Gramatica constituțională, fie ea coerentă, nu face decât să constate manifestarea exterioară a acestui sistem, iar gramatica relațională, concentrându-se asupra tipurilor de designații, nu corespunde de fiecare dată unui anumit sistem gramatical, ci mai degrabă unor posibilități universale ale limbajului și limbilor.

7. 2. Cu toate acestea, gramatica funcțională nu ocupă în lingvistica actuală locul - și nu are ponderea - care ar trebui să-i revină pe baza temeiurilor ei epistemologice; și, în parte, ea se prezintă mai degrabă ca un proiect de îndeplinit: o sarcină a lingvisticii funcționale propriu-zise, adică a oricărei lingvistici care ține seama de realitatea obiectivă a limbilor, și - în măsura în care orice lingvistică trebuie să se raporteze, într-un fel sau altul, la funcțiile și structurile funcționale reale - sarcina lingvisticii pur și simplu. Orientată deja de către Humboldt în direcția cea bună, gramatica funcțională a suferit, dintr-un șir

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

întreg de motive, o stază în secolul XX, mai ales în cursul acestor ultime decenii. Și aceasta chiar în cadrul diferitelor forme de „structuralism" care continuă, totuși, tocmai orientarea epistemologică inaugurată de Humboldt. Între cauzele care au contribuit la această situație aparent paradoxală, putem aminti, în primul rând, teza conform căreia enunțul ar aparține „vorbirii" și nu „limbii" (Saussure), teză – după părerea noastră – greșit formulată sau greșit înțeleasă, dar care, tocmai din acest motiv, a contribuit ca în cadrul structuralismului să fie neglijate studiile de sintaxă „superioară", mai ales de sintaxă a enunțului. Apoi, ideea că straturile superioare ale structurării gramaticale, ca și funcțiile sintagmatice propoziționale ar fi în principiu sau în mare măsură „universale", adică aproape aceleași în toate limbile, astfel că n-ar prezenta nici un interes să le stabilim pentru fiecare limbă în parte, într-o gramatică „idiomatică" („einzelsprachlich") și, în consecință, tendința de a reduce sintaxa superioară la examinarea structurilor sintagmatice „constituționale" (de exemplu, ordinea elementelor S, V, O), făcând abstracție de paradigmele care funcționează în ele sau pur și simplu ignorând aceste paradigme. În plus, în structuralismul american semnificatul nu a fost luat în considerare (sau, mai exact, a fost insuficient luat în considerare), fapt care a dus și el la conceperea gramaticii în primul rând ca gramatică constituțională („morfologie"); în cadrul aceluiași structuralism nu s-a diferențiat s e m n i f i c a t u l de d e s i g n a ț i e, ori s-a redus semnificatul la designație, ca de altfel și în teoriile gramaticale cu bază „logică", în așa-zisa „semantică" generativă și în majoritatea formelor de „gramatică a cazurilor". Fără îndoială, în secolul XX s-au înregistrat și contribuții funcționale remarcabile privind sintaxa cuvântului și a grupului de cuvinte (de exemplu a anumitor sisteme verbale). Gramatica dependențelor a stabilit, într-un mod realist și prin aceasta salutar, structuri constituționale motivate funcțional. Cunoașterea funcțiilor sintagmatice la nivelul enunțului a făcut progrese decisive datorită aceleiași „gramatici a dependențelor" și mai ales datorită cercetărilor de sintaxă funcțională ale lui Emilio Alarcos Llorach și ale școlii sale de la Oviedo. S-au adus și importante contribuții parțiale privind alte aspecte ale sintaxei funcționale, până la nivelul enunțului și textului, de pildă din partea noii școli de la Praga și a structuralismului englez. Dar toate acestea sunt încă prea puțin față de ceea ce rămâne de făcut, mai ales în aplicarea practică a principiilor funcționale. Cea mai mare parte a edificiului gramaticii funcționale nu este decât schițată, iar nu construită.

În rest, adică dincolo de diversele orientări funcționaliste (și este un „rest" deloc neglijabil...), ceea ce, în ciuda unor realizări parțiale, paralizează dezvoltarea coerentă a gramaticii funcționale în sensul corect și dezirabil, este mai ales nediferențierea între semnificat și designație (sau reducția semnificatului la designație). Într-adevăr, dacă facem abstracție de diferitele

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

făcută fără raportare la paradigmele funcționale ale fiecărei limbi – și care, prin aceasta, este în mod necesar o gramatică universală sau universalistă, nu o gramatică idiomatică („einzelsprachlich"), i. e. o gramatică s i n t e t i c ă a activității de a vorbi, nu o g r a m a t i c ă a n a l i t i c ă a limbilor –, ceea ce se face, chiar și în gramatica pretins „semantică", este o gramatică a tipurilor de designație care ignoră sau neglijează conținuturile de limbă, structurile funcționale propriu-zise. Și chiar sub numele de „gramatică funcțională" („functional grammar") s-a făcut uneori, de fapt, o gramatică a designației, adică nu una f u n c ț i o n a l ă în sensul propriu al termenului.

INDICAȚII BIBLIOGRAFICE

Autorul acestui studiu a consacrat temeiurilor și principiilor sintaxei funcționale, ca și elaborării organice a acesteia, o întreagă serie de lucrări publicate începând din 1952, lucrări ale căror teze, demersuri și rezultate parțiale converg înspre această primă sinteză mai detaliată. O schiță anterioară, foarte succintă, a teoriei gramaticale prezentate aici se găsește în: *Über Leistung und Grenzen der kontrastiven Grammatik*, în volumul *Probleme der kontrastiven Grammatik* (= *Jahrbuch 1969 des Instituts für deutsche Sprache [IdS])*, Düsseldorf, 1970, p. 9-30 (în special, p. 21-29); a se vedea și *Lecciones de lingüística general* [= *LLG*], Madrid, 1981, p. 165-185 (în ce privește funcțiile și structurile sintagmatice și paradigmatice), p. 261-267 (despre părțile gramaticii) și *Textlinguistik. Eine Einführung*, publicată de J. Albrecht, Tübingen, 1981, p. 22-24 și 156-162 (despre straturile gramaticale și proprietățile acestora); precum și, în ce privește structurile paradigmatice în sintaxă: *Coordinación latina y coordinación románica*, în *Actas del III Congreso Español de Estudios Clásicos*, vol. III. *Coloquio de estudios estructurales sobre las lenguas clásicas*, Madrid, 1968, p. 35-57 (în special, p. 35-39), traducere germană în E.C., *Sprache. Strukturen und Funktionen*, Tübingen, 1979, p. 129-147 (în special, p. 129-132).

În ce privește natura autentic semantică a gramaticii: *Semantik, innere Sprachform und Tiefenstruktur*, în „Folia Linguistica", IV, 1970, p. 53-63 și *Semantik und Grammatik*, în *Neue Grammatiktheorien und ihre Anwendung auf das heutige Deutsch (= Jahrbuch 1971 des IdS)*, Düsseldorf, 1973, p. 77-89. În privința distincției între s e m n i f i c a t și d e s i g n a ț i e, de fapt între s e m n i f i c a t, d e s i g n a ț i e și s e n s, ca și în privința opoziției, ce decurge de aici, între gramatica semnificatului (gramatica „semantică") și gramatica designației (gramatica „onomasiologică"), a se vedea: *Bedeutung und Bezeichnung im Lichte der strukturellen Semantik*, în *Sprachwissenschaft und Übersetzen*, publicată de P. Hartman și H. Vernay, München, 1970, p. 104-121 (în special, 104-106, 117-119) și *Die Lage in der Linguistik*, Innsbruck, 1973. Despre tipurile de semnificat și delimitarea semnificatului gramatical: *Semantik, innere Spachform und Tiefenstruktur*, p. 56-57, *Semantik und Grammatik*, p. 82-85; *Die Lage in der Linguistik*, p. 9-10. Despre semnificatul categorial și problema categoriilor verbale („părțile de vorbire"), în particular: *Sobre las categorías verbales ('partes de la oración')*, în „Revista de Lingüística Aplicada" (Concepción, Chile), X, p. 7-25, reluat în E. C., *Gramática, semántica, universales*, Madrid, 1978, p. 50-79. În ceea ce privește raportul dintre logică și gramatică și opoziția dintre demersul „logic" și cel „semantic" (sau propriu-zis lingvistic) în gramatică, a se vedea: *Logicismo y antilogicismo en la gramática*, Montevideo, 1957, traducere germană în E. C., *Sprachtheorie und allgemeine Sprachwissenschaft*, München, 1975, p. 210-

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)

germană în E. C., *Sprachtheorie und allgemeine Sprachwissenschaft*, München, 1975, p. 210-233; traducere franceză (*Logicisme et antilogicisme en grammaire*), în „Revue des langues romanes", 80, 1972, p. 3-28; și *Logique du langage et logique de la grammaire*, în *Modèles logiques et niveaux d'analyse linguistique*, publicat de J. David și R. Martin, Paris, 1976, p. 15-33. Despre problema raporturilor dintre gramatica generală și gramatica unei limbi particulare: *Les universaux linguistiques (et les autres)*, în *Proceedings of the Eleventh International Congress of Linguists*, Bologna, 1974, p. 47-73 (în special, p. 60-65) și *Verbinhalt, Aktanten, Diathese. Zur japanischen Ukemi-Bildung*, în *Sprache und Sprachen. Festschrift für Eberhard Zwirner*, Tübingen, 1979, p. 35-55 (în special, p. 36-39). Majoritatea exemplelor citate sau discutate aici provin, și ele, din aceste lucrări.

De altfel vom preciza că sinteza de față nu privește decât teoria și metoda g r a m a t i c i i ca subdisciplină în cadrul lingvisticii funcționale. Pentru tot ceea ce constituie distincții prealabile pe care le presupune orice descriere lingvistic-funcțională, a se vedea: *Structure lexicale et enseignement du vocabulaire*, în *Actes du premier Colloque international de linguistique appliquée*, Nancy, 1966, p. 175-217 (în special, p. 181-208), traducere germană: *Einführung in die strukturelle Betrachtung des Wortschatzes*, în *Strukturelle Bedeutungslehre*, publicată de H. Geckeler, Darmstadt, 1978, p. 194-238 (201-235). Despre distincția între s i s t e m u l și n o r m a limbii, a se vedea: *Sistema, norma y habla*, Montevideo, 1952, traducere germană în *Sprachtheorie und allgemeine Sprachwissenschaft*, p. 11-101. În legătură cu principiile generale ale descrierii funcționale a limbilor, vezi: *Die funktionelle Betrachtung des Wortschatzes*, în *Probleme der Lexikologie und Lexikographie (= Jahrbuch 1975 des IdS)*, Düsseldorf, 1976, p. 7-25, traducere franceză (*L'étude fonctionnelle du vocabulaire. Précis de lexématique*) în „Cahiers de lexicologie", 29, 1976, p. 5-23; o expunere mult mai detaliată asupra aceluiași subiect se află în *LLG*, p. 188-250.

(În românește de Emma Tămâianu)

Universität Tübingen
Romanisches Seminar
72074 Tübingen,
Wilhelmstrasse 50
Germania

BDD-A1934 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 14:00:47 UTC)